
Evaluatie dorpsonderzoeken NoorderRuimte

op input, output en impact

Jannie Rozema

Kenniscentrum NoorderRuimte

Hanzehogeschool Groningen

Maart 2016

Alles wat aandacht krijgt, groeit.

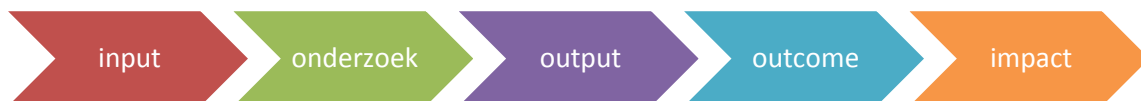
(Aristoteles)

Samenvatting

In de periode februari 2010 – december 2013 werden door het Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen) zestien dorpsonderzoeken in vijftien Groningse dorpen en een Drents dorp uitgevoerd. De dorpsonderzoeken maakten eerst deel uit van het onderzoeksprogramma van het lectoraat Ruimtelijke Transformaties en later van het lectoraat Krimp & Leefomgeving. Besturen van plaatselijke dorpsbelangenverenigingen waren opdrachtgever voor de dorpsonderzoeken en medewerkers van gemeenten en corporaties waren daarbij belanghebbende. Het doel van alle dorpsonderzoeken was om de waardering van de woon- en leefomgeving onder de inwoners te onderzoeken. Voor acht dorpen werden deze onderzoeksresultaten door de onderzoekers gebruikt om te adviseren over nieuwe dorpsvisies of dorpsplannen. Voor de andere acht dorpen werden de onderzoeken door studenten gebruikt om zogenaamde ‘sterke verhalen’ over het dorp te schrijven of deze te verfilmen.

In dit evaluatieonderzoek werd voor deze zestien dorpsonderzoek met behulp van de kennisketen (figuur 1) onderzocht wat de investeringen (inputfase), de kennisproducten (outputfase) en de toegevoegde waarde voor de *maatschappij en de beroepspraktijk*, het *onderzoeksdomein* en het *onderwijs* (impactfase) zijn geweest.

Figuur 1. Kennisketen voor praktijkgericht onderzoek: van input naar impact

Het doel van deze evaluatie was enerzijds gelegen in het zichtbaar maken van de kwaliteit van de dorpsonderzoeken als praktijkgerichte onderzoeken en anderzijds in het opdoen van ervaring in het doen van een dergelijke evaluatie en het geven van aanbevelingen voor toekomstige evaluatieonderzoeken. Voor de evaluatie is gebruik gemaakt van indicatoren die Hanzehogeschool Groningen heeft vastgesteld voor de kwaliteitsmeting. De publicatie van dr. J. Miedema (2014) *Notitie Indicatoren voor Praktijkgericht Onderzoek en Kennisvalorisatie* (Hanzehogeschool Groningen) was hierbij leidend. De gegevens zijn uit het eigen onderzoeksarchief gehaald en uit een onderzoek gehouden onder de opdrachtgevers en de belanghebbenden van acht dorpsonderzoeken. In de tabellen 1 – 5 zijn de resultaten samengevat.

De investeringen ('input', tabel 1) van het Kenniscentrum NoorderRuimte bedroegen ca. 1600 onderzoeksuren voor de gehele periode 2010 – 2013. De kosten werden berekend op ca. € 90.000, dat waren de personele kosten en de materiële kosten. De bijdrage van de opdrachtgevers, belanghebbenden van gemeenten en corporaties en Provincie Groningen als subsidieverstrekker was € 38.000. Hiermee bleek de verhouding tussen eigen en externe financiering zeer gunstig, namelijk 58% : 42%. Deze verhouding komt overeen met de beleidslijn die Hanzehogeschool Groningen hanteert voor haar kenniscentra. Negen stakeholders, dat zijn zes gemeenten en drie woningcorporaties waren betrokken bij de dorpsonderzoeken. 75 studenten uit acht opleidingen hebben in de periode 2010 – 2013 meegedaan aan de dorpsonderzoeken, waarvan zeventien studenten in het kader van hun afstudeerscriptie.

Tabel 1. Inputfase: investeringen ten behoeve van zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Input	Indicatoren	Gerealiseerd
Investering door HG	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aantal fte docent-onderzoekers 2. Hoeveelheid geld voor onderzoek 3. Percentages interne vs. externe financiering 4. Aantal studenten betrokken bij onderzoek 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inzet ca. 1600 uren (totaal 4 onderzoekers, gehele periode) 2. Personele kosten en materiële kosten; ca. € 90.000 3. 58% : 42% 4. 75 studenten uit 8 opleidingen
Investering door beroepspraktijk: 3 ^e geldstroom	<ol style="list-style-type: none"> 1. Financiering in cash 2. Financiering in-kind 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ca. € 38.000 2. Inzet, middelen en werklocaties van stakeholders (niet verder gekwantificeerd)
Externe financiering: 2 ^e geldstroom	<ol style="list-style-type: none"> 1. Financiering in cash 2. Hoeveelheid gefinancierde projecten 	-
Bedrijven, overheden, kennisinstellingen en Ngo's	Samenwerkingsverbanden met strategische partners	9 stakeholders

Tabel 2. Outputfase: Kennisproducten uit zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Output	Indicatoren	Gerealiseerd
Kennisproducten	Aantal kennisproducten (geclassificeerd volgens SEP, Standard Evaluation Protocol)	<p>Totaal aantal: 80 producten</p> <p><i>Conference contribution</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 papers <p><i>Reports for clients</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 onderzoeksrapporten (docentonderzoekers) • 8 adviesrapporten (docentonderzoekers) <p><i>Bachelor student thesis</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 16 afstudeerscripties <p><i>Internship report</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 stageverslag <p><i>Artefacts</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Datasets • 7 verhalenbundels (studentonderzoekers) • 3 audiovisuele producties (studentenproducties) <p><i>Other</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 onderzoeksrapporten (studentonderzoekers) • 18 eindpresentaties • verhalenwedstijd • 3 artikelen Dagblad van het Noorden • 2 spreekbeurten
Kennisoverdracht	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aantal studenten in de beroepspraktijk 2. Aantal afstudeeropdrachten in de beroepspraktijk 3. Aantal docentenstages 4. Bedrijfsparticipatie: aantal mensen vanuit bedrijf in HG-projecten 	<ol style="list-style-type: none"> 1. 75 studenten 2. 17 afstudeeropdrachten 3. – 4. 13 professionals

Het totaal aan kennisproducten ('output', tabel 2) bedroeg 80 kennisproducten. Dat is een robuuste output in de vorm van onderzoeksrapporten, adviesrapporten, afstudeerscripties, datasets, verhalenbundels, audiovisuele producties, een verhalenwedstrijd, presentaties, spreekbeurten, artikelen in een nationaal verschenen periodiek en een regionaal dagblad en papers voor wetenschappelijke congressen. Alle rapporten zijn via de HBO-bank en de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte beschikbaar om te downloaden.

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken voor *maatschappij en beroepspraktijk* (tabel 3) werd aan de hand van een onderzoek onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van de betrokken gemeenten en corporaties in kaart gebracht en aangetoond. Uit de interviews werd duidelijk dat de adviezen gelezen, begrepen en opgevolgd zijn. De eerste conclusie uit dit onderzoek betrof de positieve waardering, die zowel de besturen als de medewerkers van gemeenten en corporaties hadden voor de dorpsonderzoeken. De tweede conclusie betrof het veelvuldige gebruik van onderzoeksresultaten en adviezen door de besturen van de dorpsbelangenverenigingen voor het opstellen van hun dorpsvisies en dorpsplannen. Ook bleken letterlijke tekstfragmenten uit de onderzoeks- en adviesrapporten overgenomen te zijn. Nieuwe dorpsvisies en dorpsplannen waren met behulp van de dorpsonderzoeken tot stand gebracht. De derde conclusie betrof de effecten en veranderingen die door de besturen werden gemeld. Deze effecten en veranderingen waren enerzijds fysiek-ruimtelijke effecten, variërend van het realiseren van wandel-, speel- en parken tot het opknappen van straten en bosjes en anderzijds sociale effecten, zoals een vergrote inwonersinzet en een verbeterde verhouding tussen de dorpsbewoners (doordat oude conflicten waren besproken en opgelost), een verjonging van de besturen van Dorpsbelangen en meer overleg van de besturen van Dorpsbelangen met andere dorpsverenigingen. Ten aanzien van de professionals van gemeenten en corporaties bleek uit het onderzoek dat de communicatie tussen hen en de besturen intensiever was geworden, wat hen de extra mogelijkheid had geboden professionele adviezen te geven.

Tabel 3. Impactfase: categorie Maatschappij en Beroepspraktijk voor zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Impact	Criterium	Indicatoren
Onderzoeksdoel: onderzoek naar waardering van de leefomgeving en advisering of produceren sterke verhalen	Behaald	Mate waarin onderzoeksdoel is behaald: 10 (1 = helemaal niet behaald tot 10 = helemaal wel)
Gebruik resultaten	Aangetoond	Mate van gebruik van kennisproducten: 10 (1 = helemaal niet tot 10 = geheel wel)
Impact (toegevoegde waarde voor beroepspraktijk en maatschappij)	Aangetoond	Toegevoegde waarde blijkt uit: <ul style="list-style-type: none"> - Realisatie van 7 nieuwe (of geactualiseerde) dorpsvisies - Realisatie van nieuwe dorpsplannen in meerdere dorpen - Actievere inwonersinzet in meerdere dorpen en gebleken interesse in bestuursfuncties - Realisatie van ruimtelijke plannen (verfraaiing woonomgeving) - Positieve waardering van gemeenten en corporaties voor inspanning van besturen dorpsbelangenverenigingen - Geïntensiverde communicatie van gemeenten met besturen - Steun en advies van gemeentemedewerkers aan besturen voor het realiseren van dorpsvisies en – plannen

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken als wetenschappelijke bijdrage in het *onderzoeksdomein Krimp en Leefomgeving* werd aangetoond (tabel 4). De praktijkgerichtheid van de dorpsonderzoeken heeft in de periode 2010 – 2013 centraal gestaan, waarbij de nadruk lag op de wetenschappelijke verantwoording van de gekozen onderzoeksmethode. In de definitie van leefbaarheid was door de onderzoekers het domein van het ‘organiserend vermogen’ toegevoegd als aanvulling op de drie domeinen ‘woonomgeving’, ‘voorzieningen’ en ‘sociale omgeving’. De dorpsonderzoeken bevestigden de bevinding dat in Nederland de woning en de woonomgeving zeer hoog worden gewaardeerd. Uit de dorpsonderzoeken bleek ook dat inwoners het organiserend vermogen van hun dorpsgemeenschappen niet hoog waardeerden; dit behoeft nadere studie waarom dit zo is. De dorpsonderzoeken werden twee keer gepresenteerd in de wetenschappelijke arena; het dorpsonderzoek van Niehove werd drie keer in wetenschappelijke publicaties geciteerd. Ook werd de methodiek van de dorpsonderzoeken beschreven in een kennisdossier van het kennisinstituut voor sociale vraagstukken Movisie. Voor de bekendheid van de dorpsonderzoeken in het publieke arena en onder professionals waren de eigen website van het Kenniscentrum NoorderRuimte, de publicaties in het Dagblad van het Noorden en het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland onmisbaar. Via deze kanalen werd een omvangrijk relatienetwerk opgebouwd waaruit nieuwe onderzoeksopdrachten voor het lectoraat Krimp en Leefomgeving voortkwamen.

Tabel 4. Impactfase: categorie Onderzoek voor zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Impact	Criterium	Indicatoren
Onderzoeksdoel: onderzoek naar waardering van de leefomgeving en advisering of produceren sterke verhalen	Behaald	Mate waarin onderzoeksdoel is behaald: 10 (1 = helemaal niet behaald tot 10 = geheel wel)
Gebruik resultaten	Aangetoond	<ul style="list-style-type: none"> - Citaties: 3 in wetenschappelijke publicaties (prof. dr. G.J. Hospers) - H-index: - - Gebruik van kennisproducten (downloaden) komt voor, naar aanleiding waarvan contact met de onderzoekers en / of het kenniscentrum wordt opgenomen, ca. 1 keer per maand - Beschrijving van methodiek dorpsonderzoeken in Kennisdossier van Movisie - Twee papers voor internationale wetenschappelijke conferenties - Vier artikelen in de regionale media
Impact (bijdrage aan kennisontwikkeling)	Aangetoond	Toegevoegde waarde blijkt uit: <ul style="list-style-type: none"> - Opgebouwd relatienetwerk in Noord-Nederland voor kennisdeling - Bijdrage aan Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland - Nieuwe onderzoeksopdrachten voor onderzoekers en lectoraat

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken voor het *onderwijs* van Hanzehogeschool Groningen (tabel 5) bleek uit de bijdrage van de onderzoekers in het onderwijs als docent of gastdocent. De structurele bijdrage daarover werd geborgd in de opleiding Vastgoed en Makelaardij en de minor Diepe Ondergrond en Aardbevingen. Op uitnodiging werden bij de opleidingen Civiele Techniek, Human Technology en Maatschappelijk Werk en Dienstverlening gastlessen gegeven over

leefbaarheid en de inzet van bewoners. Het dorp als problematische context komt sinds 2010 steeds vaker voor in onderwijsopdrachten, mede veroorzaakt door de context van krimp en de aardbevingsproblematiek in Noordoost Groningen.

Tabel 5. Impactfase: categorie Onderwijs voor zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Impact	Criterium	Indicatoren
Onderzoeksdoel: onderzoek naar waardering van de leefomgeving en advisering of produceren sterke verhalen	Behaald	Mate waarin onderzoeksdoel is behaald: 10 (1 = helemaal niet behaald tot 10 = geheel wel)
Gebruik resultaten	Aangetoond	Mate waarin de resultaten / kennisproducten gebruikt worden: 7 (1 = helemaal niet tot 10 = geheel wel)
Impact (bijdrage aan kwaliteit onderwijs)	Aangetoond	<p>Toegevoegde waarde blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Testimonials (niet-geregistreerd) en onderzoekers gevraagd voor onderwijsbijdragen aan opleiding Human Technology, Civiele Techniek, Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Vastgoed en Makelaardij - Multidisciplinaire samenwerking met studenten en docenten van opleiding Facility Management, Bouwkunde, Vastgoed en Makelaardij en Communicatie en Media, Bedrijfskunde, Verpleegkunde, Culturele en Maatschappelijke vorming doordat hun studenten bijdroegen in de dorpsonderzoeken - In de context van krimp, demografische transitie en burgerparticipatie en – initiatieven) staat het dorp (voor ruimtelijke en sociale kwaliteit) in meerdere onderwijsopdrachten centraal. - NVAO-rapportages, visitatierapporten: n.v.t. - Kennisproducten in het onderwijs gebruikt: niet-geregistreerd - Onderwijsvernieuwing: n.v.t.

Dit evaluatieonderzoek geeft een compleet overzicht van de input, output en impact van de dorpsonderzoeken, die tussen 2010 en 2013 door het Kenniscentrum NoorderRuimte zijn uitgevoerd. Het is de eerste keer dat het Kenniscentrum NoorderRuimte en Hanzehogeschool Groningen een dergelijk onderzoek heeft uitgevoerd over een reeks vergelijkbare onderzoeken. Het is aanbevelenswaardig dat meer onderzoekers, wellicht ondersteund met studentonderzoekers, de input, output en impact van hun onderzoeken bijhouden. Voor evaluatieonderzoeken wordt aanbevolen om tijdig input – en outputgegevens te verzamelen en adequaat te registreren om te voorkomen dat het een reconstructie achteraf wordt. Ook wordt aanbevolen om bij opdrachtgevers en belanghebbenden van de uitgevoerde onderzoeken binnen twee maanden na afronding te peilen hoe zij het onderzoek en de kennisproducten waarderen en gebruiken. Het tijdsbestek waarna de lange termijn effecten onderzocht kunnen worden, zou minimaal een jaar moeten zijn. We bevelen aan dat de onderzoeksgroepen in het Kenniscentrum NoorderRuimte het bijhouden van input, output én impact regelmatig agenderen en bespreken. Gezien het belang van (sociaal) vitale gemeenschappen bij (o.a. demografische) veranderingen is het belangrijk om de toekomstige dorpsonderzoeken (nog) meer te richten op het organiserend vermogen van bewoners met het doel om te adviseren over het versterken van de organisatiekracht.

Voorwoord

In de periode 2010 – 2013 hebben we als onderzoekers van het Kenniscentrum NoorderRuimte met 75 studenten zestien dorpsonderzoeken uitgevoerd in Noord-Nederland. Voor sommige studenten waren de dorpen boven hun studentenstad Groningen ‘terra incognita’. Dat de studenten desondanks het de moeite waard vonden om in kleine en vaak afgelegen dorpen een dorpsonderzoek uit te voeren, leidde altijd tot dankbare en waarderende woorden van de besturen Dorpsbelangen. Het was mooi om te zien hoe serieus en plichtsgetrouw de studenten als co-onderzoekers aan de slag gingen. Daarom wil ik allereerst de studenten bedanken voor hun inzet en de betrokkenheid bij onze dorpsonderzoeken.

Voor dit evaluatieonderzoek was de medewerking van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen onmisbaar. Dankzij de interviews met deze besturen weten we hoe onze dorpsonderzoeken worden gewaardeerd en gebruikt, en tot welke effecten en veranderingen het gebruik van onderzoek en adviezen hebben geleid. De interviews waren zeer levendig en rijk aan details over wat er na de dorpsonderzoeken was gebeurd. De besturen bleken ook openhartig over wat het dorpsonderzoek met hen zelf had gedaan. Ik wil hen daarom zeer hartelijk bedanken voor hun medewerking!

De medewerkers van gemeenten en corporaties wil ik ook bedanken voor hun medewerking aan dit evaluatieonderzoek. Als contactambtenaar, dorpencoördinator of medewerker woondiensten waren zij professioneel verbonden met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. Zij bleken vol bewondering over de vrijwillige inzet van deze besturen uit de dorpen. Die complimenteuzen houding nam niet weg dat de medewerkers kritisch reflecteerden op wat bewoners van een dorp zelf tot stand kunnen brengen en hoe zij hun eigen professionele bijdrage zagen. De gesprekken met hen waren boeiend en reikten vaak verder dan de vraag naar waardering, gebruik en effecten van de dorpsonderzoeken.

Onze (inmiddels oud-) lector dr. ir. Sabine Meier van het lectoraat Krimp en Leefomgeving was intern betrokken bij dit onderzoek. Haar wil ik hartelijk bedanken voor het vertrouwen dat zij in de onderzoeker en het onderzoek had. Haar kritische opmerkingen hebben er toe geleid dat deze rapportage uiteindelijk strakker en eenduidiger is geworden. Onze nieuwe lector dr. Elles Bulder heeft het stokje overgenomen en op de valreep voorzag ook zij dit rapport nog van waardevolle opmerkingen, waarvoor mijn dank.

Tenslotte is een woord van dank op zijn plaats voor mijn mede-dorpsonderzoekers Olga Buiten, Annette Tjeerdsma en Mariëlle Bovenhoff die aan de dorpsonderzoeken van Houwerzijl, Niehove, Tjuchem, Vierhuizen en Adorp hebben bijgedragen. Ook Joost Eskes wil ik graag bedanken; hij was projectleider van *Sterke verhalen van Groninger dorpen*, het project dat mede door de provincie Groningen gesubsidieerd was vanuit de Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden. Zonder deze collega's waren er geen zestien dorpsonderzoeken geweest!

Dit onderzoek is – voor zover ik weet – het eerste onderzoek in de Hanzehogeschool Groningen waarin de input, output en impact van een reeks onderzoeken zijn onderzocht. De ervaringen die ik in dit onderzoek heb opgedaan waren zeer nuttig voor mezelf en dat heeft mij een nieuw adagium opgeleverd: *Maak van het vastleggen van input en output een nieuwe routine en van het onderzoeken van de impact een tweede natuur*. Dat ben je als onderzoeker ook aan jezelf verplicht.

Hanzehogeschool start onderzoeken in De Marne

HORNHUIZEN - De samenwerking tussen het kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte van de Hanzehogeschool Groningen en de gemeente De Marne gaat vrijdagmiddag van start. Deze feestelijke gebeurtenis vindt plaats in café Wongema in Hornhuizen.

presentaties en de ondertekening van de samenwerkingsovereenkomst, om 15.30 uur afgesloten met een hapje en een drankje.

In de gemeente De Marne wonen ongeveer 11.000 inwoners, verspreid over 21 kernen. Wanneer met een vluchtige blik naar de verschillende dorpen wordt gekeken, dan blijkt dat de dorpen onderling verschillen in bewonerssamenstelling, voorzieningenniveau, cultureel/economisch (toeristisch) karakter en de als zodanig ervaren leefbaarheid.

Het kenniscentrum Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte gaat voor de gemeente De Marne een aantal dorpsonderzoeken uitvoeren. Studenten van bijvoorbeeld de opleidingen Bouwkunde, Vastgoed & Makelaardij, Verpleegkunde en de Pedagogische Academie onderzoeken wat bewoners vinden van de leefbaarheid in hun dorp. Met deze gegevens kan de gemeente De Marne woon- en leefplannen opstellen voor de verschillende kernen in de gemeente. Op termijn worden alle eenentwintig kernen van De Marne onderzocht. Hornhuizen is een van deze kernen. Een bewoner van het dorp heeft het initiatief genomen om het lokale dorpscafé nieuw leven in te blazen. Het programma start om 14.00 uur en wordt, na diverse

Inhoud

Samenvatting

Voorwoord

1. Evaluatie van de dorpsonderzoeken

- 1.1 Inleiding
- 1.2 Kwaliteit van praktijkgericht onderzoek
- 1.3 Doel en onderzoeksvragen

2. Zestien dorpsonderzoeken

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Dorpsonderzoeken en het lectoraat Krimp en Leefomgeving
- 2.3 Doelstelling van de dorpsonderzoeken
- 2.4 Vraagstelling van de dorpsonderzoeken
- 2.5 Onderzoeksmethode
- 2.6 Resultaten over waardering van de leefomgeving
- 2.7 Advisering over dorpsvisies en dorpsplannen
- 2.8 Sterke verhalen
- 2.9 Verslaglegging over de dorpsonderzoeken

3. Input voor en output van de dorpsonderzoeken

- 3.1 Inleiding
- 3.2 Input
- 3.3 Output

4. Impact van de dorpsonderzoeken

- 4.1 Inleiding
- 4.2 Impact voor maatschappij en beroepspraktijk
 - 4.2.1 Onderzoeksvragen
 - 4.2.2 Methode van onderzoek
 - 4.2.3 Resultaten uit het onderzoek
 - 4.2.4 Resultaten uit het internetonderzoek naar 'sterke verhalen'
- 4.3 Impact voor onderzoek
- 4.4 Impact voor onderwijs

5. Conclusies, discussie en aanbevelingen

- 5.1 Inleiding
- 5.2 Conclusies
- 5.3 Discussie
- 5.4 Aanbevelingen
 - 5.4.1 Aanbevelingen voor dorpsonderzoeken *nieuwe stijl*
 - 5.4.2 Aanbevelingen voor evaluatieonderzoek in termen van input, output en impact

Geraadpleegde bronnen

Bijlage 1. Kennisproducten uit zestien dorpsonderzoeken

Over de onderzoeker en colofon

Flyer om dorpsonderzoeken van NoorderRuimte bekendheid te geven (najaar 2011)

Hanzehogeschool Groningen
University of Applied Sciences
Kenniscentrum
Gebiedsontwikkeling NoorderRuimte

www.hanze.nl/dorpsonderzoeken

Dorpen in Noord-Nederland hebben te maken met een veranderende samenstelling van de bevolking: minder jonge mensen en meer oudere mensen.

De gemeente en de dorpsbewoners hebben samen de opdracht om voor een vitaal en leefbaar dorp te zorgen.

Het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanzehogeschool Groningen onderzoekt in dorpen de kwaliteit van de leefomgeving. Met deze resultaten en adviezen kunnen bewoners plannen maken voor de toekomst van hun dorp.

Geïnteresseerd? Mail naar j.rozema@pl.hanze.nl

1. Evaluatie van de dorpsonderzoeken

1.1 Inleiding

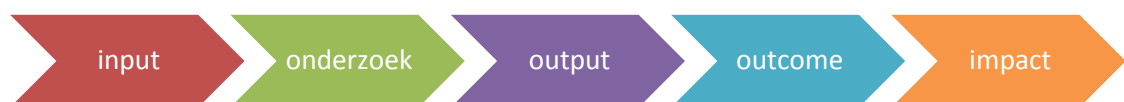
In de periode februari 2010 – juni 2013 is door het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanzehogeschool Groningen in zestien dorpen in de provincies Groningen en Drenthe onderzoek gedaan naar hoe inwoners de kwaliteit van hun leefomgeving waarderen. Op basis daarvan zijn adviezen gegeven voor dorpsvisies en dorpsplannen of zijn ‘sterke verhalen’ over positieve dorpsaspecten geschreven. In dit evaluatieonderzoek gaat het om de vraag hoe de dorpsonderzoeken na verloop van tijd worden gewaardeerd, hoe de onderzoeksresultaten en adviezen zijn gebruikt en welke effecten en veranderingen de dorpsonderzoeken na verloop van tijd hebben gehad.

Dit evaluatieonderzoek naar de *waardering*, het *gebruik* en de *effecten en veranderingen* van de dorpsonderzoeken is niet zomaar ontstaan. Hanzehogeschool Groningen wil dat haar praktijkgerichte onderzoeken kwaliteit dragen en het Kenniscentrum NoorderRuimte is daarom verplicht om die kwaliteit te laten zien. In dit hoofdstuk duiden we kort het beleid van Hanzehogeschool Groningen aan en wat we als het evaluatiekader voor dit onderzoek gehanteerd hebben. We besluiten het hoofdstuk met het doel en de onderzoeksvragen van dit onderzoek.

1.2 Kwaliteit van praktijkgericht onderzoek

De kennisketen (figuur 1) van het praktijkgericht onderzoek bestaat uit de vijf fasen *input*, *onderzoek* of *throughput*, *output*, *outcome* en *impact*. Voor de fasen *input*, *output* en *impact* is door Hanzehogeschool Groningen een set indicatoren gegeven, waarmee het praktijkgericht onderzoek voor de kennisketen kan worden geëvalueerd (Miedema, 2014).

Figuur 1. Kennisketen voor praktijkgericht onderzoek

De indicatoren van de inputfase betreffen de *investeringen* van Hanzehogeschool Groningen en van betrokken stakeholders. De onderzoeksfase veronderstelt een wetenschappelijke aanpak en de verantwoording daarvan in de onderzoeksrapportage, maar deze heeft geen afzonderlijke evaluatie. De indicatoren voor de outputfase betreffen de *kennisproducten* die een of meerdere onderzoeken hebben opgeleverd. In de outcomefase gaat het over het *gebruik* van de onderzoeksresultaten, dat feitelijk met behulp van de indicatoren van de impactfase zichtbaar gemaakt kan worden. Daar waar lange termijn effecten van een onderzoek als impact zichtbaar worden, kan het niet anders zijn dan dat het onderzoek ook gebruikt is. In de impactfase betreft het indicatoren over de *lange termijn effecten* en de *valorisatie*. Valorisatie houdt in dat de kennis uit een of meerdere onderzoeken toegevoegde waarde oplevert. Hanzehogeschool Groningen streeft naar toegevoegde waarde in drie prestatiegebieden:

- In de maatschappij en beroepspraktijk;
- In het onderzoeksdomein;
- In het onderwijs.

Voor dit evaluatieonderzoek gaan we uit van de onderzoeksketen en de indicatoren voor input, output en impact en die we als ons evaluatiekader beschouwen. We hebben hierbij de handreiking van de afdeling Onderwijs en Onderzoek van Hanzehogeschool Groningen gebruikt, waarin is aangegeven hoe de indicatoren kunnen worden toegepast (Miedema, 2014).

1.3 Doel en onderzoeksvragen

In dit evaluatieonderzoek worden de volgende hoofdvraag en onderzoeksvragen beantwoord:

Wat is de input, output en impact van de dorpsonderzoeken die het Kenniscentrum NoorderRuimte van Hanzehogeschool Groningen tussen 2010 en 2013 heeft uitgevoerd?

1. Welke investeringen hebben Hanzehogeschool Groningen, i.c. het Kenniscentrum NoorderRuimte, opdrachtgevers en belanghebbenden van de dorpsonderzoeken gedaan voor de dorpsonderzoeken?
2. Tot welke kennisproducten hebben de dorpsonderzoeken geleid?
3. Wat is de impact van de dorpsonderzoeken in de drie prestatiegebieden *maatschappij en beroepspraktijk*, *onderzoek* en *onderwijs* geweest?

In het volgende hoofdstuk gaan we uitgebreider in op de zestien dorpsonderzoeken. We geven aan wat de aanleiding, doel- en vraagstelling, onderzoeksmethoden, conclusies en adviezen waren. Dat is een vrij uitgebreide beschrijving van de dorpsonderzoeken, die ervoor dient om de lezer voldoende inzicht in de uitgevoerde dorpsonderzoeken te geven om de hoofdstukken die daarna volgen over input, output en impact in de drie genoemde prestatiegebieden te kunnen begrijpen. De resultaten van de input- en outputfase van de dorpsonderzoeken geven we weer in hoofdstuk 3. Hiervoor zijn gegevens gebruikt die beschikbaar waren in het Kenniscentrum NoorderRuimte. Voor de evaluatie van de impact voor het prestatiegebied *maatschappij en beroepspraktijk* fase is in de loop van 2013 een onderzoek onder opdrachtgevers en stakeholders gehouden. Voor de toepassing van de indicatoren op de prestatiegebieden *onderzoeksdomein* en *onderwijs* zijn gegevens gebruikt die voorhanden waren in het Kenniscentrum NoorderRuimte. De resultaten van het onderzoek naar de impact in de drie prestatiegebieden staan beschreven in hoofdstuk 4. Het laatste hoofdstuk bevat de conclusies, discussie en de aanbevelingen die uit dit evaluatieonderzoek voortvloeien.

2. Zestien dorpsonderzoeken

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we het hoe en wat van de zestien dorpsonderzoeken die in de periode 2010 – 2013 zijn uitgevoerd door onderzoekers van het Kenniscentrum NoorderRuimte met medewerking van studenten van diverse bacheloropleidingen van Hanzehogeschool Groningen. Deze beschrijving dient ertoe om de input, output en impact van de dorpsonderzoeken, zoals deze in de volgende hoofdstukken zijn beschreven, te kunnen begrijpen. Allereerst geven we aan hoe de dorpsonderzoeken ingebed zijn in het lectoraat Krimp en Leefomgeving. In de paragrafen daarna beschrijven we de dorpsonderzoeken in termen van doelstelling, vraagstelling, onderzoeksmethode en de belangrijkste resultaten. Als laatste beschrijven we in dit hoofdstuk welke adviezen aan de opdrachtgevers zijn gegeven en welke ‘sterke verhalen’ uit de dorpsonderzoeken voortkwamen.

2.2 Dorpsonderzoeken en het lectoraat Krimp en leefomgeving

Vanaf 2008 werd in de Noordelijke provincies duidelijk dat in landelijk gelegen regio’s er sprake was van een veranderende bevolkingssamenstelling (zowel bevolkingsdaling als vergrijzing en ontgroening). Sindsdien is er dientengevolge brede aandacht voor de maatschappelijke opgaven, zowel voor het wonen, de zorg, het onderwijs als de werkgelegenheid. Hanzehogeschool Groningen wil als kennis- en onderzoeksinstelling een brede bijdrage leveren in deze opgaven. Daarvoor werd in 2012 het lectoraat Krimp en Leefomgeving ingesteld met de opdracht om praktijkgericht onderzoek uit te voeren over de gevolgen van demografische transitie voor de ruimtelijke en sociale omgeving in Noord-Nederland. Hoewel de dorpsonderzoeken eerst vanuit het lectoraat Ruimtelijke Transformaties werden uitgevoerd, behoren zij tegenwoordig tot het lectoraat Krimp en Leefomgeving.

In de zestien uitgevoerde dorpsonderzoeken ging het over het maatschappelijk vraagstuk van de *leefbaarheid* en speciaal daarin *hoe inwoners de kwaliteit van hun leefomgeving ervaren en positief kunnen beïnvloeden*. De dorpsonderzoeken waren handelingsgericht bedoeld voor hoe een dorpsgemeenschap de eigen woon- en leefomgeving kan verbeteren. Want het zijn niet alleen demografische veranderingen, maar inwoners worden ook met gemeentelijke bezuinigingen op groen- en sportvoorzieningen, sluitingen van zorg- en onderwijsvoorzieningen en een terugloop van het aantal vrijwilligers voor dorpsactiviteiten geconfronteerd. Door middel van de dorpsonderzoeken wilden we een bijdrage leveren in de vraag wat inwoners breed zelf kunnen doen om hun leef- en woonomgeving leefbaar te houden. Leefbaarheid is eenvoudig gezegd: “het realiseren van mooi en prettig samen wonen met bereikbare en toegankelijke voorzieningen”. Dat burgers bijdragen aan hun leefomgeving is een actueel thema in het publieke (of sociale) domein¹, ook wel aangeduid met termen als ‘doedemocratie’, ‘burgerparticipatie’ of simpelweg met ‘bewonersinitiatieven’. In de praktijk blijkt anno 2015 dat in meerdere Noord-Nederlandse dorpen dorpsinwoners bereid zijn om

¹ Zie ook Vermeij L. , Steenbekkers, A. (2013). *Dorpenmonitor*, SCP, Den Haag; Bijl, R. et al (2013). *De sociale staat van Nederland 2013*, SCP, Den Haag; Vermeij L. , Steenbekkers, A. (2015). *Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners*. SCP, Den Haag.

zich in te zetten voor de gewenste leefbaarheid². Het onderzoek naar en het advies over het organiserend vermogen was bij ons al sinds 2010 een onlosmakelijk deel van een dorpsonderzoek.

Met de dorpsonderzoeken laten we zien dat het Kenniscentrum NoorderRuimte, c.q. het lectoraat Krimp en Leefomgeving maatschappelijk betrokken en regionaal ingebed is. Bovendien betrekken we studenten in deze onderzoeken, waardoor zij meer leren over de betekenis van leefbaarheid en het organiserend vermogen van burgers. Voor toekomstige bouwkundigen, vastgoedspecialisten of gebiedsontwikkelaars in Noord-Nederland is dat een nuttige leerervaring.

2.3 Doelstelling van de dorpsonderzoeken

In de periode 2010 – 2013 zijn in zestien dorpen uit de provincies Groningen en Drenthe onderzoeken uitgevoerd naar hoe inwoners hun leefomgeving waarderen. Dat zijn de volgende Groningse dorpen: Adorp, Boerakker, Hongerige Wolf, Houwerzijl, Kantens, Leermens, Lellens, Losdorp, Niehove, Schouwerzijl, Tjuchem, Vierhuizen, Westerbroek, Westeremden en Westernieland en één Drents dorp: Nieuw-Balinge (tabel 1, figuur 2). De keuze voor deze dorpen of gemeenten is niet door ons gemaakt, maar ontstond doordat opdrachtgevers ons als onderzoeksinstituut uitkozen en wij dit onderzoek graag voor hen uitvoerden. Welke problematiek zich plaatselijk of in de gemeente voordeed, maakte deel uit van de oriëntatiefase. De opdrachtgevers waren de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. Bij acht dorpsonderzoeken waren gemeentelijke medewerkers betrokken, dat waren de gemeenten De Marne, Zuidhorn, Winsum, Slochteren en Hogeveen-Sappemeer. Bij de dorpsonderzoeken van Westerbroek, Tjuchem en Nieuw-Balinge waren medewerkers van woningcorporaties betrokken, respectievelijk Lefier, Stichting Woningbouw Slochteren en Woonservice. Medewerkers noemen we ook wel de belanghebbenden van de dorpsonderzoeken (zie ook paragraaf 1.3).

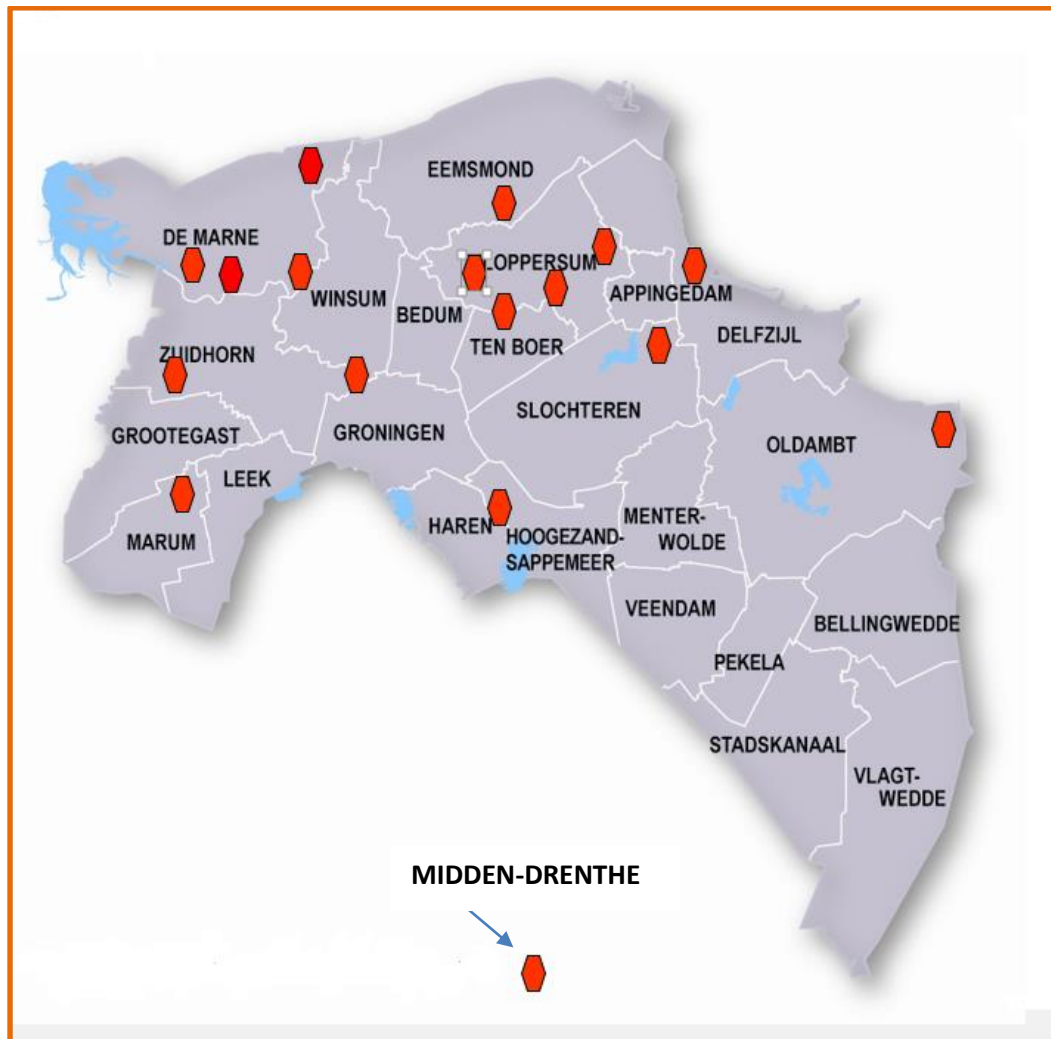
Tabel 1. Zestien dorpsonderzoeken met aangegeven doel in de periode 2010 – 2013

	Dorp (gemeente)	Doel van opdrachtgever	Onderzoeksperiode
1	Westernieland (De Marne)	Ontwikkelen dorpsvisie	Feb – juni 2010
2	Houwerzijl (De Marne)	Ontwikkelen dorpsvisie	Sept 2010 – Jan 2011
3	Niehove (Zuidhorn)	Ontwikkelen dorpsvisie	Feb – juni 2011
4	Nieuw-Balinge (Midden-Drenthe)	Nieuwe dorpsplannen	Sept 2011 – Jan 2012
5	Tjuchem (Slochteren)	Actualiseren dorpsvisie	Sept 2011 – Jan 2012
6	Westerbroek (Hogeveen-Sappemeer)	Ontwikkelen dorpsvisie	Feb – juni 2012
7	Vierhuizen (De Marne)	Nieuwe dorpsplannen	Feb – juni 2012
8	Adorp (Winsum)	Ontwikkelen dorpsvisie	Sept 2012 – Jan 2013
9	Lellens (Ten Boer)	Sterke verhalen weergeven	Feb – juni 2012
10	Leermens (Loppersum)	Sterke verhalen weergeven	Feb – juni 2012
11	Westeremden (Loppersum)	Sterke verhalen weergeven	Feb – juni 2012
12	Boerakker (Marum)	Sterke verhalen weergeven	Maart – sept 2012
13	Schouwerzijl (De Marne)	Sterke verhalen / nieuwe dorpsvisie	Sept 2012 – Jan 2013
14	Kantens (Eemshaven)	Sterke verhalen weergeven	Sept 2012 – Jan 2013
15	Losdorp (Delfzijl)	Sterke verhalen weergeven	Sept 2012 – Jan 2013
16	Hongerige Wolf (Oldambt)	Sterke verhalen weergeven	Feb – juni 2013

² Bewoners aan zet. 24 kleurrijke initiatieven in Noord-Nederland. Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland. November 2015.

Het doel van de zestien dorpsonderzoeken was om het bestuur van de dorpsbelangenvereniging te adviseren over een nieuwe dorpsvisie of nieuwe dorpsplannen, of om met het onderzoeksmateriaal de sterke verhalen van het dorp te beschrijven of te verfilmen (tabel 1). Het verschil tussen dorpsvisie en dorpsplannen zit in de meer strategisch – tactische aard van de dorpsvisie tegenover de meer uitvoeringgerichte en concrete dorpsplannen. Waar dorpsvisie en dorpsplannen gericht zijn op een verbetering van de huidige leefbaarheid, waren de sterke verhalen bedoeld als een beschrijving van de sterke kanten van het dorpsleven.

Figuur 2. 16 dorpsonderzoeken in Groningse gemeenten en een Drentse gemeente (nl. Midden-Drenthe)

De financiering van de dorpsonderzoeken werd mogelijk gemaakt door subsidies uit gemeentelijke en provinciale budgetten, bijdragen van de genoemde woningcorporaties en de eigen bijdrage van het Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen). Het project *Sterke verhalen van Groninger dorpen* werd gesubsidieerd uit de Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden van Provincie Groningen, deze subsidie werd toegekend in het najaar van 2011. Tien dorpen hebben zich voor dit project aangemeld bij het Kenniscentrum NoorderRuimte, voor twee dorpen 't Zandt en Stedum is echter geen dorpsonderzoek uitgevoerd, maar is wel een film gemaakt.

Alle dorpsonderzoeken werden in een tijdsbestek van viereneenhalve maand afgerond; aan het einde van die periode ontvingen de opdrachtgevers een onderzoeksrapport en een adviesrapport óf een onderzoeksrapport en een bundel *Sterke verhalen van* (naam dorp).

Vier docentonderzoekers van het Kenniscentrum NoorderRuimte hebben dorpsonderzoeken uitgevoerd: Mariëlle Bovenhoff (Adorp), Olga Buiters (Houwerzijl), Jannie Rozema (Westernieland, Houwerzijl, Niehove, Nieuw-Balinge, Westebroek en Adorp) en Annette Tjeerdsma (Niehove, Tjuchem en Vierhuizen). De supervisie van de acht dorpsonderzoeken in het kader van het project *Sterke verhalen van Groninger dorpen* lag in handen van Jannie Rozema, die ook de onderzoeksrapporten voor Kantens en Schouwerzijl schreef.

2.4 Vraagstelling van de dorpsonderzoeken

De dorpsonderzoeken zijn in alle dorpen met dezelfde vraagstelling uitgevoerd. De hoofdvraag van de dorpsonderzoeken luidde: *“Hoe waarderen de inwoners van (naam dorp) hun leefomgeving?”* We hebben in de dorpsonderzoeken de ‘ervaren leefbaarheid’ in kaart willen brengen. Het begrip ‘leefbaarheid’ omschrijven wij als “de mate waarin de omgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die de mens eraan stelt”³. De ervaren leefbaarheid is hierbij de (subjectieve) waardering van die aansluiting tussen mensen en hun woon- en leefomgeving. Movisie, het kennisinstituut voor sociale vraagstukken, onderscheidde eerder vier leefbaarheidsdomeinen: woonsituatie, sociaal klimaat, voorzieningen en bestuurlijke context. Voor de dorpsonderzoeken zijn deze domeinen overgenomen, met dien verstande dat wij het domein ‘bestuurlijke context’ hebben vervangen door het domein ‘organiserend vermogen’. In het publieke debat over leefbaarheid in de jaren 2008 – 2010 werd steeds duidelijker, dat het zelforganiserend vermogen een opkomend thema was (en die inmiddels niet meer weg te denken is). Voor de dorpsonderzoeken hebben we die vier leefbaarheidsdomeinen in een ‘onderzoeksmodel’ (figuur 3) afgebeeld om de besturen van de dorpsbelangenverenigingen, medewerkers van gemeenten en corporaties, en studenten te kunnen laten zien welke domeinen en aspecten van leefbaarheid in het dorpsonderzoek betrokken zouden worden. Het onderzoeksmodel diende dus een communicatief doel.

In lijn met het voorgaande is in alle zestien dorpsonderzoeken de waardering van de leefomgeving voor de volgende leefbaarheidsdomeinen onderzocht:

1. *De woonomgeving (met aspecten als woon- en verhuismotieven, veiligheid, woning, waardering);*
2. *De voorzieningen (met aspecten als verenigingsleven, ondernemerschap, vervoer, waardering);*
3. *De sociale omgeving (met aspecten als sociale contacten, binding, netwerken, waardering);*
4. *Het organiserend vermogen (met aspecten als zelfredzaamheid, inzet van inwoners en bestuur, ideeën).*

De vier leefbaarheidsdomeinen *woonomgeving, voorzieningen, sociaal klimaat en organiserend vermogen* werden ook als leidraad gebruikt voor de te geven adviezen over nieuwe dorpsvisies en – plannen, en de sterke verhalen die over het dorp geschreven of verfilmd werden.

³ Leidelmeijer, K., G. Marlet, J. van Iersel, C. van Woerkens, H. van der Reijden (2008). De Leefbaarometer. Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken. Rapportage instrumentontwikkeling. RIGO, Amsterdam.

Figuur 3. Vier leefbaarheidsdomeinen en bijbehorende aspecten voor leefbaarheid

2.5 Onderzoeksmethode

De eerste twee dorpsonderzoeken van Westernieland en Houwerzijl vormden als het ware een pilot voor hoe we dorpsonderzoeken valide en betrouwbaar konden uitvoeren. De veertien dorpsonderzoeken die daarna volgden zijn op basis van deze ervaringen gestandaardiseerd en dus vergelijkbaar uitgevoerd. Die standaardisatie betrof de afbakening van de onderzoekspopulatie, de vragenlijsten en de wijze van gegevensverwerving.

De dorpsonderzoeken naar de waardering van de leefomgeving zijn uitgevoerd onder alle dorpsinwoners ouder dan zes jaar. Voor de kinderen tussen zes en twaalf jaar is dat met een korte kindervragenlijst en een tekenopdracht gebeurd; voor de inwoners vanaf dertien jaar met een uitgebreide vragenlijst. In die inwonersvragenlijst zijn de vier leefbaarheidsdomeinen met hun bijbehorende aspecten geoperationaliseerd met behulp van circa 70 vragen. Dit betrof vragen met meerkeuzeantwoorden, matrixvragen en open vragen, daarnaast werden in de vragenlijst rapportcijfers gevraagd voor elf aspecten van de leefomgeving. De vragenlijsten werden – ondanks de lengte van de vragenlijst – in alle dorpsonderzoeken nagenoeg volledig ingevuld.

De vragenlijsten zijn in de meeste dorpsonderzoeken huis-aan-huis persoonlijk overhandigd door de meewerkende studenten, en in drie dorpsonderzoeken door de besturen van de dorpsbelangenverenigingen zelf. Daaraan voorafgaand werd aan de dorpsonderzoeken bekendheid gegeven via de plaatselijke media en / of de dorpswebsite. De respons op de vragenlijsten was tussen de 27% en 78% met een gemiddelde van 51% (tabel 2). De dorpsonderzoeken die werden gehouden met het oog op een nieuwe dorpsvisie hadden gemiddeld een hogere respons dan die in het kader

van de sterke verhalen (59% tegenover 46%). We verklaren dit verschil door het actieve optreden van de opdrachtgevers: daar waar een nieuwe dorpsvisie het doel was, informeerden deze besturen meermalen de inwoners of hielpen zij bij het verspreiden en ophalen van de vragenlijsten. We veronderstellen dat deze inspanning geleid heeft tot een grotere bereidheid onder de inwoners om mee te werken aan het dorpsonderzoek. In alle dorpsonderzoeken bleek de respondentengroep representatief ten opzichte van de totale inwonerpopulatie. Hiervoor waren de gemeentelijke gegevens over geslacht, leeftijd en huishoudenssamenstelling beschikbaar en landelijke gegevens over het opleidingsniveau. Voor het dorpsonderzoek van Nieuw-Balinge kon de representativiteit op inwonersniveau niet worden vastgesteld, omdat de vragenlijst door het bestuur van Plaatselijk Belang abusievelijk per huishouden was verspreid in plaats van per individuele inwoner.

Tabel 2. Deelname aan het onderzoek van zestien dorpsonderzoeken en responspercentages (* = percentage huishoudens).

	Dorp (gemeente)	Aantal deelnemers aan onderzoek	Responspercentage
1	Westernieland (De Marne)	101	52%
2	Houwerzijl (De Marne)	133	58%
3	Niehove (Zuidhorn)	111	50%
4	Nieuw-Balinge (Midden-Drenthe)	132	42%*
5	Tjuchem (Slochteren)	139	56%
6	Westerbroek (Hoogezand-Sappemeer)	216	78%
7	Vierhuizen (De Marne)	86	45%
8	Adorp (Winsum)	387	73%
9	Lellens (Ten Boer)	52	68%
10	Leermens (Loppersum)	72	34%
11	Westeremden (Loppersum)	150	43%
12	Boerakker (Marum)	83	27%
13	Schouwerzijl (De Marne)	40	43%
14	Kantens (Eemsmond)	265	38%
15	Losdorp (Delfzijl)	95	67%
16	Hongerige Wolf (Oldambt)	33	45%
	Totaal aantal respondenten	2095	
	Gemiddelde responspercentage		51%

2.6 Resultaten over waardering van de leefomgeving

In alle uitgevoerde dorpsonderzoeken kon antwoord worden gegeven op de vraag hoe inwoners van de zestien dorpen hun leefomgeving waardeerden. We geven in tabel 3 weer wat de gemiddelde rapportcijfers zijn die de respondenten gaven voor hun *dorp als geheel* en voor de vier leefbaarheidsdomeinen *Woonomgeving*, *Voorzieningen*, *Sociale omgeving* en *Organiserend vermogen*.

In veertien dorpsonderzoeken hebben respondenten met dezelfde vraagstelling rapportcijfers gegeven en zijn deze rapportcijfers door ons op dezelfde wijze verwerkt. In de eerste dorpsonderzoeken van Westernieland en Houwerzijl zijn rapportcijfers voor andere leefbaarheidsaspecten gevraagd, daarom blijven deze dorpen buiten beschouwing. Uit de gemiddelde rapportcijfers blijkt dat inwoners hun leefomgeving positief waarderen; het hoogste rapportcijfer voor bijna alle dorpen gold de waardering voor *het dorp als geheel*.

De waardering voor de vier leefbaarheidsdomeinen laat zien dat de *woonomgeving* vaker een hogere waardering krijgt dan de *voorzieningen* en het *sociaal klimaat* en nooit de laagste waardering

ontvangt. Dat het organiserend vermogen in bijna alle dorpen de laagste waardering krijgt is opvallend. Het organiserend vermogen is in de vragenlijst met vragen geoperationaliseerd over de bestaande inzet voor verenigingen en activiteiten, en de bereidheid om zich voor nieuwe activiteiten in te zetten of initiatieven te ontwikkelen, bijvoorbeeld door middel van ondernemerschap.

Tabel 3. Waardering van *het dorp* en aspecten van de leefomgeving in veertien dorpsonderzoeken in (gemiddelde) rapportcijfers. Hoogste waardering uit de gehele reeks = oranje gekleurd, hoogste waardering uit de reeks van 1 – 4 = geel gekleurd, laagste waardering uit de reeks van uit 1 – 4 =blauw gekleurd.

	Rapportcijfers	Voor dorp als geheel	1. Woonomgeving	2. Voorzieningen	3. Sociaal klimaat	4. Organiserend vermogen	Gemiddeld 1 - 4
1	(Westernieland)						
2	(Houwerzijl)						
3	Niehove	7.8	7.8	7.5	7.2	6.9	7.4
4	Nieuw-Balinge	7.5	7.4	7.2	7.3	7.1	7.3
5	Tjuchem	7.9	7.4	7.6	7.8	7.0	7.5
6	Westerbroek	7.3	7.0	7.0	7.2	6.8	7.0
7	Vierhuizen	7.4	7.6	6.9	7.1	6.9	7.1
8	Adorp	7.7	7.3	7.3	7.1	7.0	7.2
9	Lellens	7.2	7.0	6.0	7.0	6.5	6.6
10	Leermens	8.0	7.4	7.1	7.6	6.9	7.3
11	Westeremden	8.0	7.2	7.2	7.4	7.0	7.2
12	Boerakker	7.1	7.2	6.7	7.1	6.6	6.9
13	Schouwerzijl	8.2	7.3	7.5	7.7	7.1	7.4
14	Kantens	7.5	7.1	7.2	7.1	6.8	7.1
15	Losdorp	7.8	7.7	7.1	7.3	6.7	7.2
16	Hongerige Wolf	7.8	6.9	7.0	6.1	6.1	6.5
Gemiddelden totaal		7.7	7.3	7.1	7.2	6.8	7.1

De rapportcijfers bestrijken een deel van de onderzoeksresultaten; de dorpsonderzoeken bevatten ook gegevens met betrekking tot woon- en verhuismotieven, woonwensen, veiligheidsbeleving, mobiliteit, beleving en wensen ten aanzien van het voorzieningenniveau, informele hulp en sociale netwerken, ideeën voor nieuw ondernemerschap en algemene ideeën voor verbetering van de leefbaarheid in het dorp. Deze onderzoeksresultaten zijn gebruikt om de adviezen voor de dorpsvisies te onderbouwen of als onderlegger voor het opstellen van sterke verhalen(bundels) over het dorp. De databestanden van de zestien dorpsonderzoeken worden bewaard in het Kenniscentrum NoorderRuimte en zijn beschikbaar voor een nadere kwantitatieve analyse op deelonderwerpen.

2.7 Advisering over dorpsvisies en dorpsplannen

Op basis van de onderzoeksresultaten zijn adviezen uitgebracht over nieuwe dorpsvisies of dorpsplannen, en sterke verhalen geschreven over de sterke kanten van het dorp(sleven). In deze paragraaf beschrijven we de advisering voor dorpsvisie en dorpsplannen. Het doel was om haalbare en concrete adviezen te geven. In alle dorpen zijn na het dorpsonderzoek aanvullende interviews gehouden door de onderzoekers en/of enkele studentonderzoekers. Met individuele of groepen inwoners werd gesproken over de onderzoeksresultaten om als het ware ‘het verhaal’ achter de kwantitatieve gegevens te achterhalen met als doel om nog meer inzicht te krijgen in wat bepaalde (groepen) inwoners belangrijk vonden voor de nieuwe dorpsvisie of de dorpsplannen. In Houwerzijl

en Adorp zijn inwonersavonden georganiseerd om reacties op de dorpsonderzoeken te peilen. Voor de advisering van de opdrachtgevers van Niehove, Nieuw-Balinge, Tjuchem, Westerbroek en Adorp zijn interviews gehouden met individuele inwoners, ondernemers, wethouders en / of medewerkers van gemeenten, corporaties, welzijnsinstellingen of scholenorganisaties. Door deze gesprekken kon ook worden voorkomen dat de advisering (te ver) afweek van bestaand beleid en regelgeving. Van de meeste interviews zijn schriftelijke aantekeningen en samenvattingen gemaakt. In tabel 4 wordt een overzicht gegeven over welke onderwerpen advies is uitgebracht.

Voor de advisering is ook gebruik gemaakt van eigen observaties van plaatselijke fysieke situaties of sociale interacties tijdens bijeenkomsten. De onderzoekers hadden zich ten doel gesteld om bekend met het dorp en de omgeving te worden en zelfstandig een beeld te vormen. Daarvoor zijn verkeersonveilige plekken geobserveerd, 'lelijke' plekken bezocht en gefotografeerd, wandelpaden 'nagelopen' al dan niet in gezelschap van een hond, zonnepanelen geteld, voortuinen bekeken, volkstuinen bezocht, bestuurs- en ledenvergaderingen en dorpsactiviteiten bijgewoond. Deze frequente fysieke aanwezigheid vonden de onderzoekers noodzakelijk om het dorp beter te leren kennen. Deze 'eis' is ook aan de studentonderzoekers gesteld, in Nieuw-Balinge waren de studentonderzoekers zelfs tijdelijk (een paar weken) gehuisvest in het leegstaande schoolgebouw waarvoor zij een herbestemming en - ontwerp moesten maken. Dit heeft voor de nodige publiciteit gezorgd, ook in de regionale dagbladen.

De onderzoekers hebben zich als adviseurs nadrukkelijk onafhankelijk opgesteld. De adviezen werden van te voren niet doorgesproken met de opdrachtgevers noch werden conceptadviesrapporten aan hen voorgelegd.

2.8 Sterke verhalen

Op basis van de onderzoeksresultaten uit acht dorpsonderzoeken zijn ook zeven verhalenbundels (voor Westeremden, Lellens, Leermens, Boerakker, Kantens, Schouwerzijl en Hongerige Wolf) geschreven en is een dorpsfilm voor Losdorp geproduceerd. Eerder is aangeduid dat het project *Sterke verhalen van Groninger dorpen* van het Kenniscentrum NoorderRuimte medegefinancierd is door Provincie Groningen vanuit de Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden. Het doel van dit project was om met behulp van de dorpsonderzoeken informatie en gegevens te verkrijgen om de sterke kanten van het dorpsleven te kunnen beschrijven. Voor het opstellen van sterke verhalen en het maken van een dorpsfilm hebben studenten aanvullende gesprekken gevoerd met dorpsbewoners. Ook zijn hun eigen observaties in de verhalenbundels en in de film verwerkt. Voor de volledigheid is al vermeld dat twee studentengroepen van de opleiding Communicatie en Media voor nog twee andere dorpen ('t Zandt en Stedum) een dorpsfilm hebben gemaakt. Deze AV-producties zijn niet vooraf gegaan door een dorpsonderzoek, omdat in deze dorpen recent al een leefbaarheidsonderzoek was gedaan ('t Zandt) of omdat er geen behoefte aan was (Stedum). Deze twee films zijn wel gefinancierd vanuit de genoemde Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden.

Tabel 4. Overzicht van de onderwerpen van de adviezen voor acht dorpen

Dorp	Onderwerpen van de adviezen
Westernieland	<p><u>Adviezen voor dorpsvisie</u></p> <p><i>Proces van de dorpsvisie</i> - werkgroep instellen, communiceren met dorpsinwoners, dorpsvisie vertalen naar dorpsplannen, de gemeente als partner beschouwen (advies aan bestuur).</p> <p>Beleid centrumdorpen herijken en ruimte maken voor zelforganisatie bij gebiedsontwikkeling (advies aan de gemeente De Marne)</p>
Houwerzijl	<p><u>Adviezen voor dorpsvisie</u></p> <p><i>Proces van dorpsvisie</i>- draagvlak, concrete en haalbare plannen, rol gemeente</p> <p><i>Rust als pullfactor</i> – borgen van de rust, stilte, verkeersdruk, gezond bewegen</p> <p><i>Liever kleinschalige bedrijvigheid</i> – toetsingskader nieuw ondernemerschap, ondernemers en dorpsvoorzieningen, duurzame energie, thuishetchnologie, herbestemming gebouwen, toerisme</p> <p><i>Elkaar ontmoeten</i> – dorpsactiviteiten, informeel ontmoeten, netwerk dorp, digitaal dorpsnetwerk, goed nabuurschap, verdraagzaamheid, rol bestuur</p> <p><i>Onderlinge dienstverlening</i> – dienstenruil, sociale duurzaamheid, talentenscan, dorpsmarktplaats</p> <p><i>Inwoners verschillen van elkaar</i> – respect, diversiteit inwoners, uitdagen voor deelname, dorpsstypering</p> <p>Mooi wonen-dorp</p>
Niehove	<p><u>Adviezen voor dorpsvisie</u></p> <p><i>Proces van dorpsvisie</i> – projectgroep, - plan, bewonersbijeenkomsten, “dorpswijzer”, voorbeelden</p> <p><i>Dorp met betekenis</i> – inventariseren, betekenis verhaal opstellen</p> <p><i>Landelijk en dorps wonen</i> – wegen en paden, verkeersveiligheid, landschap, erfbeplanting, rondje boeren, lelijke plekken, gezond ouder worden, bewegen, jongeren in dorp houden</p> <p><i>Wij aan zij</i> - sociale dorpsleven, niet in tegenstellingen denken, conflicten niet op de spits drijven, actieve mensen, geen jaloezie</p> <p><i>Voorzie in een behoefte</i> – nieuwe dorpsactiviteiten, toekomst dorps huis, nieuwe functies dorps huis, dienstenruil, talentenscan, duurzame energie, woningisolatie, sociale media,</p> <p><i>Zelf doen</i> - participatiesamenleving, actief burgerschap, zelforganisatie, visie bestuur, kadercursus, ondersteuning gemeente, uitwisseling van besturen van verenigingen</p>
Nieuw-Balinge	<p><u>Adviezen voor dorpsplannen</u></p> <p><i>Hoe groener hoe mooier</i> – rust en ruimte als identiteitsdragers van het dorp, natuurlijke speelplekken, jonge inwoners binden, verhuisketen, verduurzamen woning, Duurzaam Nieuw-Balinge, opruimdag, lelijke plekken in het dorp, verbeteren Dam en straatbeeld, dorpsommetje, verkeersgedrag, gezond ouder worden en bewegen, fiets- en wandelpaden</p> <p><i>Vraag en aanbod</i> – aandelen in de dorpswinkel, pinautomaat, zorgverleners uit het dorp, basisschool, aanbod van buurtacademie, leven lang leren, nieuw concept voor bibliotheek, dorpsmarktplaats, dorps huisbezoek, vrijwilligers in dorps huis, openstelling dorps huis, evaluatie dorpsactiviteiten, bewegingstuin, Sportdorp</p> <p><i>Alle inwoners zijn goud</i> – stereotypen over import en autochtonen, diversiteit, inzet van inwoners, jeugd, modern naoberschap, sociale veiligheid, binding</p> <p><i>Zelf doen is samenwerken</i> – verenigingsleven, bestuurswerk, continuïteit, draagvlak, meerdere petten, ontregelen, dorpseigen toekomst, methodieken, nieuwe media, compacte dorpsvisie.</p>
Tjuchem	<p><u>Adviezen voor dorpsplannen</u></p> <p>Evaluëren van dorpsvisie, hernoemen als Dorpsagenda</p> <p><i>Gezelligheid in de rust en ruimte</i> – dorpsidentiteit, onderhoud speeltuin, uitbreiding van woningen, geschikte woningen ouderen, verkeersveiligheid, fiets- en wandelpaden, gezond ouder worden, duurzaam dorp</p> <p><i>Verenigd Tjuchem</i> – bestaande voorzieningen verbeteren, internetwinkelen, dorpsmarktplaats, ruimte voor initiatieven, verruiming lidmaatschap verenigingen, kwaliteiten van de school belichten, leven lang iedereen</p> <p><i>Samen leven</i> – wederzijds respect, wederzijdse dienstverlening, diversiteit van mensen</p> <p><i>Versterk uw kracht</i> - nieuw ondernemerschap, jongeren interesseren voor bestuursfuncties, trots op inzet, samenwerken met ander dorp.</p>
Westerbroek	<p><u>Adviezen voor dorpsvisie</u></p> <p><i>Proces</i> - projectgroep, projectplan, thematische opzet, overeenstemming inhoud</p> <p><i>Wonen in een groene parel</i> – dorpsidentiteit, egalitair, thuis, voortuinen, duurzame energievoorziening, duurzaam dorp, dorpsplein, verkeersgedrag, ontgroening, grijze drukte, pr dorp via website, goede school, pr via Lefier</p> <p><i>Gezellig samen leven</i> – netwerk dorp, sociale veiligheid, ruzies verhelpen, sfeer jaarvergadering, digitale community, marktplaats, sociale media om elkaar te leren kennen, sociaal kapitaal, jongeren</p>

	<p><i>Zelfredzaam met voorzieningen</i> – bermbeheer, opritten naar wegen, inbrengwinkel, dorps huis, nieuwe functies, restaurant, afweging opknappen dorps huis, bestuursstructuur dorps huis, ledenverlies/opheffen verenigingen</p> <p><i>Een krachtige dorpsorganisatie</i> – burgerparticipatie, zelforganisatie, doorstroming besturen, opvolging, deskundigheidsbevordering besturen, continuïteit, gemeentelijke taken in ruil voor dorpsbudget, onderhoud wandelpaden, formele en informele activiteiten binden samen, doedemocratie, nieuwe initiatieven.</p>
Vierhuizen	<p><u>Adviezen voor dorpsplannen</u></p> <p><i>Gezellig thuis in de rust en ruimte</i> : dorpsidentiteit, verkeersveiligheid, fiets- en wandelpaden, verduurzaming woningen, verfraaiing van centrum dorp</p> <p><i>Voorzieningen in Vierhuizen: niet met en niet zonder</i> - bestaande voorzieningen verbeteren, burenccontacten, internetwinkelen, boodschappendienst, onderhoud speeltuin en -veld, beheer en spontane activiteiten in dorps huis, dorpswebsite starten, hogere frequentie dorpskrant</p> <p><i>Samen leven of samenleven in Vierhuizen?</i> - werken aan eensgezindheid, respect voor verschillen tussen mensen, nieuwe inwoners betrekken, balans in sociale controle vinden, telefoonboom, heroverwegen dorpsactiviteiten, openstellen voor frisse ideeën</p> <p><i>Ondernemen en verenigen</i> - naamsbekendheid van Vierhuizen vergroten door ondernemers, nieuwe initiatieven, breed draagvlak van / voor bestuur Dorpsbelangen, jongeren betrekken bij dorpsbelangen, heldere bestuursvisie, rol bestuur voor leefbaarheid, draaiboek voor gewenste doelen, dorpscongres, samenwerken met dorpsverenigingen</p>
Adorp	<p><u>Adviezen voor een dorpsvisie</u></p> <p><i>Aan de slag! Proces-</i> dorpsproject, projectgroep, profiel, hoofdambitie van dorpsvisie, inwonersbijeenkomsten, ambities, functie van dorpsvisie voor dorpsplannen</p> <p><i>Wonen met uitzicht</i> – leesbaar landschap, cultuurhistorie zichtbaar maken, twee kernen verbinden, veilige oversteekplaatsen, verkeersgedrag, wandelen, rustpunten, herbestemming molen, voortuinen, inzet inwoners voor schoon en heel, hondenpoepvrij dorp, bomen, onderhoud graven, meergeneratie beweegplekken, aantrekken van gezinnen, woningruil, versterken, passende woningen</p> <p><i>Ons kent ons-</i> openheid en tolerantie, welkom nieuwe inwoners, chatten op dorpswebsite, inwonercompliment, eigenwijze bijdragen aan dorpsleven, buurtactiviteiten, sociale netwerken, conflicten oplossen, om elkaar denken</p> <p><i>Iets ouds, nieuws, geleends en groens</i> - verbinding global en local, peilen behoeften van verenigingsleden, toekomst dorpsverenigingen, schoolwebsite, samenwerking nabije scholen, openbaar vervoer, horeca, jeugdsoos, duurzaam dorp, woningisolatie, lokale voedselverbouw, fruitbomen, modern noaberschap, dienstenruil, verbouw dorps huis, ondernemers van twee dorpen, dynamische website</p> <p><i>Doe het zelf samen</i> – persoonlijk, relationeel en organisatorisch vermogen, betrokkenheid, informeren van inwoners, talentengebruik, haalbare activiteiten, dorpskader, continuïteit, samenwerken met partners in coalities, coproductie, dorpsbudget, community enterprises, leiderschap van bestuur Dorpsbelangen, motiveren, handelen, verbinden en beschouwen</p>

2.9 Verslaglegging over de dorpsonderzoeken

Voor alle dorpsonderzoeken zijn onderzoeksrapporten, adviesrapporten of verhalenbundels *Sterke verhalen van* (naam dorp) geschreven of een dorpsfilm gemaakt. Bij de afronding van de dorpsonderzoeken zijn eindpresentaties gehouden voor de opdrachtgevers en belangstellende dorpsinwoners waar de rapporten werden overhandigd of de film werd getoond. Meestal waren de betrokken medewerkers van gemeenten en corporaties ook aanwezig, soms vergezeld van fractievoorzitters, wethouders en in een enkel geval de burgemeester. Bij een paar eindpresentaties was ook de lokale pers aanwezig. De opdrachtgevers kregen na de presentatie de beschikking over de rapporten en de pdf-bestanden om deze te plaatsen op hun dorpswebsite. Op de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte werden eveneens de samenvattingen en de pdf-bestanden van de onderzoeks- en adviesrapporten en verhalenbundels geplaatst. Ook de eindpresentaties en naar aanleiding daarvan de krantenartikelen en foto's werden op de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte geplaatst.

3. Input voor en output van de dorpsonderzoeken

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de volgende twee onderzoeksvragen beantwoord, namelijk (1) Welke investeringen hebben Hanzehogeschool Groningen, i.c. het Kenniscentrum NoorderRuimte, opdrachtgevers en belanghebbenden voor de dorpsonderzoeken gedaan? en (2) Tot welke kennisproducten hebben de dorpsonderzoeken geleid? Op basis van de indicatoren die door Hanzehogeschool Groningen worden gehanteerd voor input en output kunnen we deze vragen beantwoorden. De gegevens ten aanzien van inzet, financiering, opdrachtgevers, belanghebbenden en studenten waren voorhanden in het eigen onderzoeksarchief van het Kenniscentrum NoorderRuimte. Dat gold ook voor de beantwoording van de vraag naar de kennisproducten.

3.2 Input

Kijken we naar de investering van Hanzehogeschool Groningen, dan was de personele inzet voor zestien dorpsonderzoeken ongeveer 1600 onderzoeksuren gedurende de periode 2010 – 2013. De personele en materiele kosten zijn berekend op een totaal van € 90.000. De bijdrage in cash van opdrachtgevers, belanghebbenden en Provincie Groningen bedroeg € 38.000. De subsidie van Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden van Provincie Groningen (€ 20.000) in het kader van het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen* is uitsluitend aangewend voor de acht dorpsonderzoeken en de twee dorpsfilms van 't Zandt en Stedum. Vergelijken we de eigen financiering en de externe bijdrage in de financiering, dan levert dat een gunstige verhouding op (58% : 42%). Hanzehogeschool Groningen hanteert de richtlijn dat onderzoeken en projecten in haar kenniscentra voor 40% extern gefinancierd worden. De dorpsonderzoeken voldoen aan die richtlijn. In tabel 5 vatten we de gerealiseerde inputgegevens voor de dorpsonderzoeken samen.

Tabel 5. Inputfase: investeringen ten behoeve van zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Input	Indicatoren	Gerealiseerd
Investering door HG	1. Aantal fte docent-onderzoekers 2. Hoeveelheid geld voor onderzoek 3. Percentages interne vs. externe financiering 4. Aantal studenten betrokken bij onderzoek	1. Inzet ca. 1600 uren (totaal 4 onderzoekers, periode 2010 - 2013) 2. Personele kosten en materiële kosten; ca. € 90.000 3. 58% : 42% 4. 75 studenten uit 8 opleidingen
Investering door beroepspraktijk: 3 ^e geldstroom	1. Financiering in cash 2. Financiering in-kind	1. Ca. € 38.000 2. Inzet, middelen en werklocaties van stakeholders (niet verder gekwantificeerd)
Externe financiering: 2 ^e geldstroom	1. Financiering in cash 2. Hoeveelheid gefinancierde projecten	-
Bedrijven, overheden, kennisinstellingen en Ngo's	Samenwerkingsverbanden met strategische partners	9 stakeholders

De samenwerking met strategische partners hield in dat dertien medewerkers van gemeenten en corporaties betrokken waren bij de dorpsonderzoeken (zie paragraaf 2.3). Onderzoekers en studenten konden een actief beroep op deze medewerkers doen voor een interview, feedback op een conceptrapport dan wel voor deskundigheidsbevordering in de vorm van een college. Ook stelden zij materieel budget en werklocaties ter beschikking. In totaal waren zes gemeenten en drie corporaties betrokken bij de dorpsonderzoeken.

Bij de dorpsonderzoeken zijn in totaal 75 studenten uit acht bacheloropleidingen van de Hanzehogeschool Groningen betrokken geweest. De meesten daarvan volgden de opleiding Vastgoed en Makelaardij; deze studenten kozen in het kader van het derdejaarsvak Onderzoek voor het onderwerp Dorpsonderzoek. Andere bacheloropleidingen waren o.a. Bouwkunde, Verpleegkunde, Human Technology, Facility Management en Communicatie. Gemiddeld werkten vijf studenten mee aan een dorpsonderzoek, wat een niet-gering aantal is.

Tabel 6. Outputfase: Kennisproducten uit zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Output	Indicatoren	Gerealiseerd
Kennisproducten	Aantal kennisproducten (geclassificeerd volgens SEP, Standaard Evaluatie Protocol)	<p>Totaal aantal: 80 producten</p> <p><i>Conference contribution</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 papers <p><i>Reports for clients</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 onderzoeksrapporten (docentonderzoekers) • 8 adviesrapporten (docentonderzoekers) <p><i>Bachelor student thesis</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 16 afstudeerscripties <p><i>Internship report</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 stageverslag <p><i>Artefacts</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Datasets • 7 verhalenbundels (studentonderzoekers) • 3 audiovisuele producties (studentenproducties) <p><i>Other</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 onderzoeksrapporten (studentonderzoekers) • 18 eindpresentaties • verhalenwedstijd • 3 artikelen Dagblad van het Noorden • 2 spreekbeurten
Kennisoverdracht	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aantal studenten in de beroepspraktijk 2. Aantal afstudeeropdrachten in de beroepspraktijk 3. Aantal docentenstages 4. Bedrijfsparticipatie: aantal mensen vanuit bedrijf in HG-projecten 	<ol style="list-style-type: none"> 1. 75 studenten 2. 17 afstudeeropdrachten 3. – 4. 13 professionals

3.3 Output

In tabel 6 vatten we de gegevens van de gerealiseerde output voor kennisproducten en – overdracht samen. De output voor de kennisproducten is geclassificeerd volgens het Standaard Evaluatie Protocol (SEP). De kennisproducten zijn afkomstig van onderzoekers en studenten. In bijlage 1 zijn alle kennisproducten (onderzoeksrapporten, papers, scripties, verhalenbundels, av-producties) geïnventariseerd.

In het kader van kennisproducten heeft een van de onderzoekers twee keer een paper aan een wetenschappelijk congres geleverd, dat betrof een congres van de Royal Geographical Society (Edinburgh, 2012) en de International Conference on Population Geographies (Groningen, 2013).

In de output van de kennisproducten is te zien dat de docentonderzoekers tien onderzoeksrapporten en acht adviesrapporten hebben geschreven. De onderzoeksrapporten die de docentonderzoekers hebben geschreven, waren gebaseerd op de gegevensverwerving en – verwerking die (in veel gevallen) de derdejaarsstudenten Vastgoed en Makelaardij voor hun rekening namen. Ook de studentengroepen schreven op basis van deze gegevens hun eigen onderzoeksrapport. Dat lijkt enigszins dubbel werk te zijn, maar de ervaring leerde al vrij snel dat de onderzoeksrapporten van de derdejaarsstudenten (nog) niet die kwaliteit hadden die de onderzoekers van het Kenniscentrum NoorderRuimte voor ogen hadden en de opdrachtgevers van de onderzoekers verwachtten. Adviesrapporten zijn door de docentonderzoekers voor acht dorpsonderzoeken geschreven, dat was voor de acht dorpen die niet aan het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen* meededen. Voor de dorpsonderzoeken in Kantens en Schouwerzijl die wel meededen aan het project *Sterke Verhalen* heeft een onderzoeker de onderzoeksrapporten geschreven, waarbij bovendien in het onderzoeksrapport van Schouwerzijl geadviseerd is over een nieuwe dorpsvisie. Van alle zestien dorpsonderzoeken zijn de datasets in SPSS – formaat opgeslagen in het Kenniscentrum NoorderRuimte.

Naast de derdejaarsstudenten waren ook vierdejaarsstudenten betrokken bij de dorpsonderzoeken in het kader van een afstudeertraject. In de rol- en taakverdeling tussen derdejaars- en vierdejaarsstudenten was afgesproken dat de vierdejaarsstudenten de gegevensverwerving en – verwerking van de dorpsonderzoeken door de derdejaarsstudenten zouden begeleiden en dat zij vervolgens de volle beschikking over deze gegevens zouden hebben. In het kader van hun afstuderen werkten de vierdejaarsstudenten aan een eigen opdracht. Deze opdracht was echter wel afgeleid van de opdracht om het bestuur van Dorpsbelangen te adviseren. Voorbeelden van afstudeeronderwerpen waren: hoe ouderen gezond en lang op een dorp kunnen blijven wonen, wat alternatieve scenario's voor de renovatie van een dorpshuis waren, hoe het straatbeeld verbeterd kon worden en wat een alternatieve bestemming en ontwerp voor een leegstaand schoolgebouw konden zijn. De afstudeeronderwerpen sloten uiteraard aan op de kerncompetenties van de bacheloropleidingen. In totaal hebben zestien vierdejaarsstudenten een afstudeerscriptie geschreven.

Bijzondere 'artefacten' waren de verhalenbundels die door vierdejaarsstudenten werden geschreven in het kader van het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen*. Voor zeven van de acht dorpen zijn verhalenbundels geschreven, voor het dorp Losdorp is een dorpsfilm gemaakt. Om het overzicht compleet te maken zijn ook de dorpsfilms voor 't Zandt en Stedum meegeteld, omdat deze ook in het

Studeren op Schouwerzijl

In opdracht van het bestuur van Dorpsbelangen Schouwerzijl gaan vier studenten van de Hanzehogeschool in ons dorp aan de slag. De studenten gaan onderzoek doen naar de leefbaarheid en leggen de sterke kanten van Schouwerzijl op een bijzondere manier vast.

Eind september brengen de studenten een vragenlijst rond. Hierop kunt u ook aangeven of u verder wilt praten over uw ideeën over Schouwerzijl.

We verwachten dat Schouwerzijl hiermee een goede stap kan zetten naar een dorpsvisie, daarom vragen we uw hartelijke medewerking!

Hanzehogeschool
Groningen
University of Applied Sciences

Kenniscentrum NoorderRuimte

sterkeverhalenschouwerzijl@gmail.com

kader van het genoemde project zijn gemaakt. Voor alle dorpsonderzoeken zijn eindpresentaties voor opdrachtgevers en belangstellenden (dorpsbewoners, lokale politici of bestuurders) gehouden. Dat waren in totaal achttien eindpresentaties, inclusief die in 't Zandt en Stedum.

Zichtbaar in tabel 6 is ook dat in het kader van het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen* een verhalenwedstrijd is georganiseerd. De verhalenwedstrijd is in 2013 / 2014 voor Groninger studenten georganiseerd met het thema *Mijn dorp*. In totaal hebben 35 studenten van Hanzehogeschool Groningen, Rijksuniversiteit Groningen en MBO-studenten uit de provincie Groningen meegedaan aan de verhalenwedstrijd. De jurering lag in handen van Frank den Hollander (voorzitter), alias Rooie Rinus van het duo Rooie Rinus & Pé Daalemmmer, en zes andere personen afkomstig als inwoner van een Groninger dorp en als medewerker van Provincie Groningen, Vereniging Groninger Dorpen, Dagblad van het Noorden en Hanzehogeschool Groningen. De verhalenwedstrijd is gewonnen door drie studenten, waarvan twee aan Hanzehogeschool Groningen studeerden. De winnares van de eerste prijs is geïnterviewd door het Dagblad van het Noorden en haar verhaal is daarin gepubliceerd. Door de publiciteit rondom dit project met o.a. artikelen in het Dagblad van het Noorden kwamen de dorpsonderzoeken van het Kenniscentrum NoorderRuimte onder de aandacht van het brede publiek. Dit heeft het contact met het bestuur van Dorpsbelangen Adorp tot gevolg gehad met het dorpsonderzoek in Adorp als resultaat.

De output ten aanzien van de kennisoverdracht ontstaat door de deelnemende studenten, het aantal afstudeeropdrachten en de betrokken professionals van buiten Hanzehogeschool Groningen. Het aantal studenten dat betrokken was als derde- of vierdejaarsstudent was 75 uit verschillende bacheloropleidingen. Ook twee studenten van buiten Hanzehogeschool Groningen hebben in het kader van hun minor mee gedaan aan een dorpsonderzoek, namelijk vanuit de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) voor de opleidingen Bestuurskunde en Cultureel Maatschappelijke Vorming. Er zijn zeventien afstudeeropdrachten uitgevoerd, waarvan zestien studenten deze hebben volbracht tot een afstudeerscriptie.

Uit de inventarisatie bleek dat dertien professionals van gemeenten en corporaties direct betrokken waren bij de dorpsonderzoeken. Zoals we in hoofdstuk 2 hebben beschreven, hebben de onderzoekers meerdere medewerkers van gemeenten, scholen- of zorgorganisaties of corporaties geïnterviewd, deze personen zijn niet in de inventarisatie meegenomen. Ook de besturen van de dorpsbelangenverenigingen zijn niet in tabel 6 opgenomen. Wel kunnen we een indruk geven van de omvang van de besturen. Het gaat om zestien besturen van Dorpsbelangen die uit gemiddeld vijf personen bestaan; dat betekent dat bij het opdrachtgeverschap voor de dorpsonderzoeken ongeveer 80 mensen betrokken waren.

De dorpsonderzoeken en verhalenbundels van het project Sterke verhalen van Groninger dorpen

4. Impact van de dorpsonderzoeken

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaat het over de impact van de dorpsonderzoeken. Op basis van de indicatoren die door Hanzehogeschool Groningen worden gehanteerd voor impact kunnen we in dit hoofdstuk een inventarisatie geven van de impact in drie prestatiegebieden: namelijk de impact voor (1) maatschappij en beroepspraktijk, (2) het onderzoeksdomein en (3) het onderwijs. In paragraaf 4.2 gaan we in op de impact voor *maatschappij en beroepspraktijk*. Hiervoor is in 2013 en 2014 mede een onderzoek uitgevoerd onder de belanghebbenden van de dorpsonderzoeken. In de laatste paragrafen gaan we in op de impact voor *onderzoek* (4.3) en *onderwijs* (4.4). De gegevens ten aanzien van deze beide laatste vormen impact waren voorhanden in het eigen onderzoeksarchief van het Kenniscentrum NoorderRuimte.

4.2 Impact voor maatschappij en beroepspraktijk

4.2.1 Onderzoeksvragen

Om de impact voor de *maatschappij en beroepspraktijk* te kunnen vaststellen heeft een analyse van de zestien dorpsonderzoeken plaatsgevonden. Voor de acht dorpsonderzoeken – waar geadviseerd werd over dorpsvisies of dorpsplannen – is een onderzoek onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van gemeenten en corporaties gehouden. In de interviews met de besturen en medewerkers stonden drie vragen centraal, namelijk (1) Hoe waardeert u de dorpsonderzoeken?, (2) Hoe gebruikt (of: heeft gebruikt) u de dorpsonderzoeken?, en (3) Tot welke effecten of veranderingen hebben de dorpsonderzoeken volgens u geleid? De impact voor de *maatschappij* leidden we af van wat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen daarover aangaven. De impact voor de *beroepspraktijk* leidden we af van wat de medewerkers van gemeenten en corporaties daarover zeggen.

Voor de andere acht dorpsonderzoeken, die in het kader van het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen* zijn gehouden, heeft een onderzoek plaatsgevonden naar de mate waarin de resultaten uit de dorpsonderzoeken nog zichtbaar en beschikbaar waren voor de inwoners van de betrokken dorpen. Dit onderzoek moet als aanvullend worden beschouwd, omdat geen gebruik is gemaakt van de indicatoren voor impact op *maatschappij en beroepspraktijk*. Hiermee geven we dus ook aan dat onze conclusies over de impact voor *maatschappij en beroepspraktijk* voornamelijk gebaseerd zijn op de acht dorpsonderzoeken van Westernieland, Houwerzijl, Niehove, Nieuw-Balinge, Tjuchem, Vierhuizen, Westerbroek en Adorp.

4.2.2 Methode van onderzoek

In 2013 is met acht besturen van de dorpsbelangenverenigingen van Westernieland, Houwerzijl, Niehove, Nieuw-Balinge, Tjuchem, Vierhuizen, Westerbroek en Adorp gesproken over hun waardering en gebruik van de dorpsonderzoeken en welke effecten zij toeschrijven aan het gehouden dorpsonderzoek. In totaal betrof het 21 bestuursleden. Deze bestuursleden waren nog

steeds dezelfde bestuursleden die eerder de opdracht voor het dorpsonderzoek hadden verstrekt, uitzondering hierop vormde het bestuur van Dorpsbelangen Niehove waar gesproken is met een nieuw aangetreden bestuursleden. Ook is in 2013 gesproken met zeven medewerkers van de gemeenten De Marne, Zuidhorn, Midden-Drenthe, Slochteren, Hoogezand – Sappemeer en Winsum, en met twee medewerkers van de woningcorporaties Woonservice (Westerbork) en Stichting Woningbouw Slochteren. De interviews waren semigestructureerd voor de onderwerpen *waardering van het dorpsonderzoek, gebruik van de dorpsonderzoeken, en effecten en veranderingen door het dorpsonderzoek*. Gemiddeld duurden de interviews anderhalf à twee uur. De interviews zijn naderhand uitgeschreven en waren zeer gedetailleerd over wat er na het dorpsonderzoek in het betreffende dorp was gebeurd. In 4.2.3 geven we de belangrijkste resultaten weer.

Voor de dorpsonderzoeken die in het kader van het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen* zijn gehouden is in het voorjaar van 2016 met behulp van het internet geïnventariseerd of de definitieve onderzoeksrapporten, verhalenbundels van *Sterke verhalen van* (naam dorp) of de AV-productie (de dorpsfilm) nog steeds zichtbaar en beschikbaar waren. De resultaten van dit onderzoek worden in paragraaf 4.2.4 beschreven.

4.2.3 Resultaten uit het onderzoek onder besturen en medewerkers

We geven de resultaten uit het onderzoek weer aan de hand van *waardering, gebruik en effecten en veranderingen* zoals die door de besturen van de acht dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van gemeenten en corporaties naar voren zijn gebracht.

Waardering. Toen de besturen op het moment van het interview terugkeken op het dorpsonderzoek, waren ze zonder uitzondering positief gestemd over inhoud en uitvoering. Zij herinnerden zich hun enthousiasme over de resultaten en de adviezen uit het dorpsonderzoek. De woorden “*leuk*”, “*blij*” en “*tevreden*” vielen regelmatig als er werd teruggekeken op het dorpsonderzoek; besturen keken “*met genoeg*” terug. De geïnterviewden noemden in een adem dat dit kwam door wat hun dorpsonderzoek had opgeleverd, zoals een hoge respons op de vragenlijsten, een goede analyse van het dorp en een goede weergave van alle standpunten van de inwoners. De positieve gestemdheid over het uitgevoerde dorpsonderzoek gold ook specifiek voor de rapporten die waren opgeleverd, de (eind)presentaties en de samenwerking met de onderzoekers en de studenten. Over de vormgeving van de onderzoeks- en adviesrapporten was men (bijna) unaniem positief; de illustraties en het fotomateriaal oogstten veel lof, omdat het foto’s uit het dorp en de eigen omgeving waren.

De medewerkers van de gemeenten en corporaties waren eveneens positief gestemd over het gehouden dorpsonderzoek. De meeste geïnterviewde gemeentemedewerkers werkten als contactambtenaar of dorpencoördinator en vormden de verbinding tussen de gemeentelijke organisatie en hun dorpen. Vanuit deze hoedanigheid waardeerden de geïnterviewde gemeentemedewerkers het zeer dat het dorpsonderzoek een levendige inkijk had gegeven in hoe de inwoners het wonen en leven in het dorp beleven. Ook de medewerkers van de woningcorporaties waren daarover positief gestemd. Een van de corporatiemedewerkers had een kritische kanttekening bij de uitvoering van het dorpsonderzoek: het betrof hier het studentenonderzoek voor het herontwerp van een leegstaand schoolgebouw. Door het enthousiasme van de studenten waren bij de dorpsinwoners verwachtingen over nieuwe bestemmingen ontstaan, die door de corporatie naderhand moesten worden bijgesteld.

De besturen van de dorpsbelangenverenigingen bleken tijdens de interviews zichtbaar trots te zijn op wat zij tot stand hadden gebracht in het dorpsonderzoek. Die trots ging allereerst over het opdrachtgeverschap. Dan doelden zij op de wijze waarop zij de subsidie (via de gemeente, de corporaties of het Loket Levende Dorpen) hadden verworven, hoe zij onderzoekers en de studenten hadden aangestuurd en de al eerder vermelde hoge respons op de vragenlijst hadden gerealiseerd en dat zij met hun dorpsonderzoek de belangstelling van de regionale en lokale pers hadden verkregen. Op een aantal dorpswebsites⁴ zijn anno 2016 die artikelen nog steeds te vinden. Waar de besturen ook trots op waren, wordt beschreven bij het volgende onderdeel *Gebruik*.

Gebruik. Alle geïnterviewde besturen gaven aan dat ze de onderzoeks- en adviesrapporten begrijpelijk en leesbaar geschreven vonden en dat ze zich inhoudelijk konden vinden in de onderzoeksconclusies en de adviezen. De besturen van Plaatselijk Belang Nieuw-Balinge en Dorpsbelangen Adorp hadden ook mede-inwoners gevraagd om de rapporten door te lezen en te beoordelen op praktische bruikbaarheid, ook deze inwoners kwamen tot de conclusie dat de rapporten leesbaar en (citaat) *‘realistische en haalbare adviezen’* bevatten. Met deze beoordelingen is ons inziens aan een belangrijke voorwaarde voor het gebruik van onderzoeksconclusies en adviezen voldaan. Uit de interviews bleek vervolgens dat vier besturen met behulp van het dorpsonderzoek een nieuwe dorpsvisie hebben opgesteld; dat zijn de besturen van de dorpsbelangenverenigingen uit Westernieland, Houwerzijl, Westerbroek, Adorp. Hoewel de intentie er wel lag om een dorpsvisie op te stellen, heeft het bestuur van Dorpsbelangen Niehove dat niet gedaan. In plaats daarvan is het bestuur erin geslaagd om een 14-puntenplan op te zetten, waarin de belangrijkste conclusies van het dorpsonderzoek herkenbaar waren. De geïnterviewde bestuursleden van Dorpsbelangen Tjuchem en Vierhuizen en Plaatselijk Belang uit Nieuw-Balinge gaven aan dat zij hun dorpsvisie geactualiseerd hebben (Tjuchem en Vierhuizen) en nieuwe dorpsplannen hadden bedacht op basis van de dorpsonderzoeken (Nieuw-Balinge en Vierhuizen). Het was zonder twijfel dat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen trots waren op dat ze nieuwe dorpsvisies of nieuwe dorpsplannen hadden gemaakt, of een check hadden kunnen uitvoeren op hun bestaande dorpsvisies.

In de gevallen waar nieuwe dorpsvisies zijn ontstaan, is uit tekstanalyses gebleken dat de besturen veelvuldig gebruik hebben gemaakt van de onderzoeks- en adviesrapporten. Daarmee bedoelen we dat in de nieuwe dorpsvisies letterlijke teksten uit de onderzoeks- en adviesrapporten zijn overgenomen (Houwerzijl, Adorp). In alle dorpsvisies wordt verwezen naar de uitkomsten van het dorpsonderzoek als onderbouwing voor ambities (Houwerzijl en Adorp) of actiepunten (Westernieland en Westerbroek). Voor de nieuwe dorpsvisie van Adorp is zelfs de indeling op basis van de vier kwadranten van leefbaarheid (figuur 3) gehanteerd. In de nieuwe dorpsvisies van Westernieland, Houwerzijl, Westerbroek en Adorp wordt het uitgevoerde dorpsonderzoek een of meerdere keren genoemd, vaak ook met de bronvermelding van het dorpsonderzoek erbij.

In tegenstelling tot de besturen van de dorpsbelangenverenigingen gaven de geïnterviewde medewerkers van de gemeenten aan dat zij de dorpsonderzoeken en adviezen maar beperkt gebruikten (of gebruikt hadden). Enkele geïnterviewde medewerkers van de gemeenten en corporaties gaven wel aan dat zij collega's de rapporten hebben laten lezen of de rapporten meenamen naar besturen van andere dorpsbelangenverenigingen ter inspiratie. De

⁴ De websites van Houwerzijl, Nieuw-Balinge, Tjuchem en Adorp.

dorpencoördinator van de gemeente Winsum heeft het proces van het dorpsonderzoek van Adorp mede gebruikt voor het uitbrengen van een handreiking *Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap*⁵. Daarvoor heeft zij gebruik gemaakt van de ervaringen die de bestuursleden van Dorpsbelang Adorp en de onderzoekers opdeden. De tip van een bestuurslid van Dorpsbelangen Adorp is in de handleiding opgenomen en luidde: “*Maak pas een wijk- of dorpsplan als is onderzocht wat in je dorp goed is en wat minder goed is. Versterk de zwakke punten met behulp van de goede. Dan heeft een toekomstvisie een fundament*”. Later zal dit bestuurslid in het interview aangeven, dat de ervaring met het gehouden dorpsonderzoek zijn mening in dezen heeft versterkt. In de handreiking komt veelvuldig het woord ‘ambitie’ voor, zoals we dat in het adviesrapport voor de dorpsvisie van Adorp adviseerden. Zowel de dorpencoördinator van de gemeente Winsum als het bestuur van Dorpsbelangen Adorp heeft dit advies om voor dorpsvisie ‘ambities’ op te stellen van ons overgenomen, dat was voor hen nieuw. Ook de tips van de onderzoeker (figuur 4) voor de handreiking zijn integraal overgenomen. Een medewerker van de gemeente Slochteren gaf aan dat hij de afbeelding met de vier leefbaarheidsdomeinen (figuur 3) boven zijn bureau had gehangen en deze regelmatig ‘raadpleegde’. Een van de geïnterviewde corporatiemedewerkers meldde dat zij na het dorpsonderzoek beter het plaatselijk netwerk van onderlinge inwonersverbanden beter doorzag en nu beter wist voor welke zaken ze bij welke inwoners moest zijn. Ze waardeerde het zeer dat ze die informatie had en kon gebruiken.

Figuur 4. Tips voor het opstellen van een wijk- of dorpsplan (citaat uit: Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap. Gemeente Winsum, 2013.)

Tips voor het opstellen van een wijk- of dorpsplan

Droom over hoe een dorp de leefbaarheid kan verbeteren. Vertaal deze dromen in ambities voor het dorp. Bijvoorbeeld:

1. *In ons dorp zorgen we ervoor dat ouderen niet hoeven te verhuizen, maar er net zo lang kunnen blijven wonen als ze zelf willen;*
2. *In ons dorp produceren wij energie waar iedereen een aandeel in heeft en van profiteert.*

Vier adviezen hierbij:

1. *Onderzoek of de ambities brede steun van de inwoners en bij de gemeente krijgen;*
2. *Wees realistisch en concreet. Maak langetermijnplannen met resultaten voor de korte termijn;*
3. *Versterk het vermogen van de inwoners om mee te doe en vier de successen;*
4. *Een wijk- of dorpsplan is dynamisch: elke dag kan een nieuw dorpsidee ontstaan. Koester initiatiefnemers en sta open voor hun ideeën.*

Een tip van Jannie Rozema

Effecten voor de maatschappij. Door de geïnterviewde besturen van de dorpsbelangenverenigingen werden effecten en veranderingen als gevolg van het dorpsonderzoek het vaakst en sterkst aangegeven voor de volgende vijf onderwerpen: (1) de dorpsvisie en – plannen, (2) het bestuur van de dorpsbelangenvereniging zelf, (3) de communicatie, (4) de bewonersinzet, (5) effecten op het niveau van het dorp. In deze effecten en veranderingen zien wij ook de maatschappelijke impact van

⁵ http://www.winsum.nl/wonen_en_leven/dorp_en_buurt/dorps-_of_wijkplannen_maken. Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap (2013). Geraadpleegd op 27 januari 2015.

onze dorpsonderzoeken. Hieronder lichten wij de effecten en veranderingen ten aanzien van deze vijf onderwerpen nader toe.

(1) Effecten en veranderingen met betrekking tot de dorpsvisie en - plannen

Effect van de dorpsonderzoeken is zonder meer dat in zeven dorpen na het dorpsonderzoek meer dorpsvisies en dorpsplannen aanwezig dan voor het dorpsonderzoek. Ook het feit dat de vier nieuwe dorpsvisies feestelijk overhandigd werden aan de vertegenwoordigers van de gemeenten (wethouder en / of burgemeester) had het bestuur momentum gegeven om aandacht te vragen voor de ambities zoals die in de dorpsvisies waren verwoord en de uitvoering van de actiepunten. De geïnterviewde besturen van Tjuchem en Nieuw-Balinge gaven aan dat zij voor de nieuwe dorpsplannen ook vaker dan voorheen contact hadden gezocht met de gemeente of corporatie. Het bestuur van Dorpsbelangen Niehove bleek op het moment van het interview het minst met de gemeente te hebben gecommuniceerd over hun 14-puntenplan. Alle geïnterviewde besturen gaven aan dat de documenten en de effecten daarvan niet zonder het dorpsonderzoek hadden kunnen ontstaan.

(2) Effecten en veranderingen bij de besturen van de dorpsbelangenverenigingen zelf

In de interviews met de besturen bleek dat de samenstelling van vijf besturen na het dorpsonderzoek was veranderd. Dit werd door alle besturen mede gezien als een effect van het dorpsonderzoek, omdat in het dorpsonderzoek ook geadviseerd was om over doorstroming en verjonging van bestuursleden na te denken. De onderzoekers hebben bovendien in enkele interviews met bestuursleden indringend gesproken over de wens terug te willen treden. In Westerbroek heeft dit zeker volgens de geïnterviewde bestuursleden bijgedragen tot een bestuurswisseling. Na het dorpsonderzoek in Niehove is het gehele bestuur van Dorpsbelangen Niehove opgestapt en vervangen door een nieuw bestuur; de aanleiding voor deze drastische stap was al voor het dorpsonderzoek ontstaan, maar het conflict escaleerde doordat bestuur en inwoners elkaar door het dorpsonderzoek vaker ontmoetten. Bij vier andere besturen beperkte de wisseling zich tot een of enkele bestuursleden. De geïnterviewde besturen uit Westerbroek, Nieuw-Balinge, Niehove, Houwerzijl en Vierhuizen gaven tot hun tevredenheid aan dat jonge bestuursleden waren aangetreden.

(3) Effecten en veranderingen voor de communicatie

Alle geïnterviewde besturen meldden dat zij na het dorpsonderzoek intensiever gecommuniceerd hadden met mede-inwoners. Daarvoor hadden ze extra vergaderingen, bewonersavonden of een inloopcafé (zoals in Niehove) georganiseerd. Het doel van deze vergaderingen en inloopcafés was om inwoners te informeren en te mobiliseren om mee te doen aan het tot stand brengen van de dorpsvisie of om nieuwe dorpsplannen te ontwikkelen. Ook was er in meerdere dorpen sprake van een intensiever contact tussen het bestuur van de dorpsbelangenvereniging en de besturen van andere verenigingen in het dorp. In Niehove betrof dat het overleg met het bestuur van dorpshuis Eisseshof (over functie en beschikbaarheid van het dorpshuis). Een soortgelijk overleg vond plaats in Westerbroek met het bestuur van het dorpshuis Aalmanshuus over de nieuw- of verbouw van het dorpshuis. In Adorp had het bestuur van Dorpsbelangen Adorp overleggen met de besturen van de plaatselijke voetbal-, muziek en kaartvereniging hoe om te gaan met een teruglopend ledenaantal. Bijzonder in dit verband is dat meerdere besturen melding maakten dat langdurige conflicten tussen

dorpsbewoners waren besproken en (veelal) bijgelegd. In Houwerzijl was daarvoor zelfs een bewonersavond georganiseerd waar een inwoner zijn (omstreden) plannen nader had toegelicht; deze plannen waren eerder aanleiding geweest tot hevige onrust en onderlinge verwijten onder de dorpsbewoners. Ook de toenadering van het bestuur van Dorpsbelangen Niehove en het bestuur van het dorps huis Eisseshof moet in dit licht worden gezien. Daarnaast gaven de geïnterviewde besturen aan dat zij na het dorpsonderzoek aanmerkelijk meer contact met de gemeente hadden gehad dan daarvoor. Er was meer contact geweest met het College van B&W en met de dorpencoördinator of contactambtenaren. Op de agenda had steeds de voortgang met betrekking tot de dorpsvisie, haalbaarheid van ideeën uit de dorpsvisie of nieuwe dorpsplannen gestaan. Het geïnterviewde bestuur van School- en Dorpsbelangen Tjuchem gaf aan, dat zij in de periode na het dorpsonderzoek zeer intensief met de gemeente Slochteren contact had gehad, ondanks dat dit vooral was veroorzaakt door de dreigende sluiting van de basisschool, hadden ze ook andere onderwerpen aan de orde kunnen stellen als het opknappen van een dorpsbosje.

(4) Effecten en veranderingen voor de inwonersinzet

Alle geïnterviewde besturen gaven aan dat er na het dorpsonderzoek (en mede door de informatieavonden) meer inwoners meegedaan hadden aan activiteiten van werkgroepen van de dorpsbelangenverenigingen dan daarvoor. Voor Westernieland, Niehove en Vierhuizen waren dat geen grote aantallen inwoners, hier gaven de besturen (merkbaar teleurgesteld) in de interviews aan dat zij als bestuur nog veelal zelf de kar moesten trekken. In drie andere dorpen hadden de besturen na het dorpsonderzoek ook zelf actief inwoners gevraagd en bereid gevonden om te helpen bij de uitwerking van diverse dorpsplannen (Nieuw-Balinge) of bij het opstellen van de dorpsvisies (Westerbroek en Adorp). Dit was – gemiddeld genomen – goed gelukt.

(5) Effecten en veranderingen op het niveau van het dorp

In het kader van de maatschappelijk impact waren we als onderzoeker het meest benieuwd of de geïnterviewde besturen ook veranderingen in de leefbaarheid zouden kunnen aangeven, waaraan het dorpsonderzoek een positieve bijdrage had geleverd. Uit de interviews bleek dat op allerlei terreinen plannen al ten uitvoer waren gebracht als gevolg van adviezen uit de dorpsonderzoeken, hun nieuwe dorpsvisie of hun eigen dorpsplannen. De besturen van de dorpsbelangenverenigingen vertelden het meest over fysiek-ruimtelijke veranderingen die sinds het dorpsonderzoek waren ontstaan uit zelfwerkzaamheid van dorpsbewoners en die ter verfraaiing van de woonomgeving dienden.

Van deze fysiek-ruimtelijke veranderingen geven we enkele voorbeelden. Zo was er ten tijde van het interview in Westernieland een wandel- en speelpark (bijna) gerealiseerd; de plannen daarvoor waren op basis van adviezen uit het dorpsonderzoek ontstaan. Een soortgelijk parkconcept was ontstaan in Houwerzijl; bij de opening van de *Buitenplaats* werd het dorpsonderzoek van de Hanzehogeschool zelfs nog genoemd⁶. Ook in Nieuw-Balinge bleken twee straten, de Bewegingstuin en een bosje aangepakt op basis van onze adviezen. Ten tijde van het interview bleek ook dat het dorps huis *De Heugte* in Nieuw-Balinge vaker opengesteld was voor toeristen en wandelaars, hetgeen ook een advies was geweest. Verder had het bestuur via de gemeente Midden-Drenthe na ons advies een verkeerskundige analyse van een kruispunt laten maken. Voor Tjuchem meldden de

⁶ *Verwaarloosd bosje wordt speeltuin*. Dagblad van het Noorden, 13 februari 2014.

geïnterviewde bestuursleden dat ze na het dorpsonderzoek ook achterstallig onderhoud in een dorpsbosje hadden aangepakt. Meest in het oog springend waren de plannen die het bestuur van Dorpsbelangen Westerbroek had voor de realisatie van nieuwbouwwoningen (voor jonge gezinnen) op het voormalige tennisveld. De verkoop van de ondergrond beoogde budget op te leveren voor het renoveren of uitbreiden van het dorpshuis *Aalmanshuus*. Dit integrale plan was – volgens het geïnterviewde bestuur – mede te danken aan de adviezen over de kwestie ‘tennisveld’, over de onderhoudsstaat van het dorpshuis, over de gewenste centrale plek van het dorpshuis en hoe jonge gezinnen naar Westerbroek te ‘lokken’. Inmiddels had de provincie ook toestemming verleend voor de bouw van nieuwe woningen. In Westerbroek was ook de openbare boomgaard de *Appelhof* opgeknapt na een advies daarover. In Vierhuizen bleken de enigszins verwilderde volkstuinten bij de entree van het dorp te zijn opgeknapt en de ontstane ruzie daarover bijgelegd. Ook de adviezen met betrekking tot het voetbalveld in Vierhuizen waren opgepakt en hadden op het moment van het interview al geleid tot een verbeteringsplan. Ten slotte nog een geslaagd initiatief uit Niehove: daar werd door inwoners een jeu-de-boulesbaan aangelegd. Hoewel het nieuwe bestuur van Dorpsbelangen Niehove de link niet legde met het dorpsonderzoek, ziet de onderzoeker hierin de uitwerking van een verstrekt advies over ‘bewegen en gezond ouder worden’ en ‘elkaar ontmoeten’.

Voor het realiseren van al deze fysiek-ruimtelijke projecten was geld nodig geweest. De geïnterviewde besturen vertelden dat zij begrotingen hadden opgesteld, bij hun gemeenten hadden aangeklopt voor een financiële bijdrage (door een gemeentelijke medewerker ‘trigger money’ of ‘zaaigeld’ genoemd) en succesvol leefbaarheidsfondsen van de provincie en het Oranjefonds hadden aangeschreven. In sommige dorpen had de buitendienst van de gemeente een fysieke bijdrage geleverd, maar de meeste werkzaamheden waren door de inwoners zelf uitgevoerd.

Effecten voor de beroepspraktijk. Door de geïnterviewde medewerkers van gemeenten en corporaties werden ook effecten onderkend. Zij benoemden allereerst de effecten voor en de verandering van de dorpsvisies en de besturen zelf, zoals die ook door de besturen van de dorpsbelangenverenigingen naar voren waren gebracht. Directe effecten in de leefbaarheid van het dorp zagen zij niet onmiddellijk, want (citaat) *‘leefbaarheid is geen trekpop’*. Daarmee bedoelde de medewerker dat leefbaarheid zich maar langzaam ontwikkelt. Tijdens de interviews gaven zij wel aan dat het dorpsonderzoek effecten voor hun eigen beroepsmatig handelen had gehad. In deze effecten en veranderingen zien wij ook de impact voor de beroepspraktijk van onze dorpsonderzoeken. Hieronder lichten wij die effecten en veranderingen toe.

Het besef dat actieve inwoners in de dorpen cruciaal zijn om de leefbaarheid in de dorpen te behouden was bij alle geïnterviewde medewerkers reeds voor het dorpsonderzoek aanwezig. Daarom spraken alle geïnterviewde medewerkers van de betrokken gemeenten ook lovend over de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en hun initiatief voor een dorpsonderzoek. Een ambtenaar meldde dat hij diepe bewondering had voor de inzet en hoeveelheid tijd die deze besturen in hun dorpen staken. De geïnterviewde medewerkers ervoeren ook dat het contact met de besturen nog frequenter en warmer dan voorheen was geworden. Dat had hen ook de kans geboden om zelf nog wat adviezen mee te geven aan de bestuursleden: bijvoorbeeld over de dorpsvisies. Zo hadden de geïnterviewde ambtenaren aan de besturen van Dorpsbelangen Niehove en Dorpsbelangen Westerbroek geadviseerd om vooral realistische, concrete, haalbare en compacte dorpsvisies te maken. Daar tegenover stond de terughoudende opstelling van de geïnterviewde medewerker van de gemeente Slochteren die de eigen kracht van het bestuur uit Tjuchem roemde

en hen expliciet de ruimte gunde. Ook dat kan gezien worden als een professionele opstelling. Een van de corporatiemedewerkers gaf aan dat de corporatie na het dorpsonderzoek had besloten om het sociaal beheer in Nieuw-Balinge te verminderen, omdat uit de resultaten was gebleken dat er voldoende eigen dorpskracht aanwezig was om eventuele meldingen bij de corporatie te doen. De medewerker gaf aan dat uit het dorpsonderzoek was gebleken dat het dorp zichzelf goed kon redden.

Uit de interviews bleek ook dat de dorpsonderzoeken geen effect of verandering op het gemeentelijke beleid of het corporatiebeleid hadden gehad. Feitelijk had dat voor de gemeente ook niet gekund, omdat het beleid voor leefbaarheid en dorpen in de meeste gemeenten een paar jaar vóór het dorpsonderzoek was vastgesteld en er geen directe aanleiding was geweest om dit beleid ten tijde van de dorpsonderzoeken te herzien. De dorpsonderzoeken hadden bij de corporaties wel een paar kleine effecten gehad: de twee corporatiemedewerkers bleken nagedacht te hebben over het plaatsingsbeleid van nieuwe huurders, wat bij één corporatie had geresulteerd in een aanvullend onderzoek over het opzetten van een zogenaamde verhuisketen. Het doel van de verhuisketen was om een betere doorstroming in de (eensgezins-)woningen tot stand te brengen. De corporatie die betrokken was geweest bij het dorpsonderzoek van Westerbroek had het verzoek van het bestuur van Dorpsbelangen Westerbroek ingewilligd om informatie te mogen aanleveren op basis waarvan potentiële huurders een betere keuze voor Westerbroek kunnen maken. Volgens het bestuur zou met name de informatie dat Westerbroek een basisschool heeft, kunnen bijdragen in het aantrekken van jonge gezinnen.

Samenvatting. We hebben de gegevens uit dit onderzoek onder besturen van de acht dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van gemeenten en corporaties kunnen samenvatten met behulp van de indicatoren die Hanzehogeschool Groningen voor de impact van de categorie *maatschappij en beroepspraktijk* geeft (tabel 7). Dat betreft de indicatoren: ‘onderzoeksdoel’, ‘gebruik resultaten’ en ‘impact als toegevoegde waarde voor beroepspraktijk en maatschappij’.

Tabel 7. Impactfase: categorie Maatschappij en Beroepspraktijk voor acht dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Impact	Criterium	Indicatoren
<i>Onderzoeksdoel:</i> onderzoek naar waardering van de leefomgeving en advisering	Behaald	Mate waarin onderzoeksdoel is behaald: 10 (1 = helemaal niet behaald tot 10 = helemaal wel)
<i>Gebruik resultaten</i>	Aangetoond	Mate van gebruik van kennisproducten: 10 (1 = helemaal niet tot 10 = geheel wel)
<i>Impact (toegevoegde waarde voor maatschappij en beroepspraktijk)</i>	Aangetoond	Toegevoegde waarde blijkt uit o.a.: <ul style="list-style-type: none"> - Realisatie van 7 nieuwe (of geactualiseerde) dorpsvisies - Realisatie van nieuwe dorpsplannen in meerdere dorpen - Actievere inwonersinzet in meerdere dorpen en gebleken interesse in bestuursfuncties - Realisatie van ruimtelijke plannen (verfraaiing woonomgeving) - Positieve waardering van gemeenten en corporaties voor inspanning van besturen dorpsbelangenverenigingen - Geïntensiveerde communicatie van gemeenten met besturen - Steun en advies van gemeentemedewerkers aan besturen voor het realiseren van dorpsvisies en - plannen

4.2.4 Resultaten van het onderzoek naar 'Sterke verhalen'

Voor de dorpsonderzoeken in Westeremden, Lellens, Leermens, Boerakker, Losdorp, Hongerige Wolf, Schouwerzijl en Kantens is onderzocht of de onderzoeksrapporten en verhalenbundels van 'Sterke verhalen van (naam dorp)' te vinden waren op het internet. Gezocht is met de combinatie van de zoekwoorden: dorpsonderzoek, waarderingsonderzoek, de dorpsnamen, *Sterke verhalen*. Alle onderzoeksrapporten en verhalenbundels van de acht dorpen bleken inderdaad te vinden op de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte en daar zijn ze anno 2016 downloadbaar. De archivering van de kennisproducten aldaar is goed en accuraat bijgehouden. Belangrijker achtten we echter dat de kennisproducten ook te vinden zouden zijn op de diverse dorpswebsites, zodat de inwoners van de betreffende dorpen daar direct toegang hebben tot het dorpsonderzoek en de verhalenbundel. Het speurwerk heeft een teleurstellend resultaat opgeleverd: alleen op de dorpswebsite van Losdorp is het onderzoeksrapport en de AV-productie *Een dag in Losdorp* nog te vinden. De andere zeven dorpen hebben of geen website (Lellens, Hongerige Wolf, Schouwerzijl) of hebben het materiaal niet gearchiveerd op hun website (Westeremden, Leermens, Boerakker, Kantens). Aangezien het hier dorpsonderzoeken uit de periode 2011 – 2013 betreft, verwachten wij niet dat alsnog archivering van het onderzoeksrapport of de verhalenbundel zal plaatsvinden. Aangezien ook voor 't Zandt en Stedum een dorpsfilm is gemaakt in het kader van het project *Sterke verhalen van Groninger dorpen* is ook uitgezocht of deze AV-producties te vinden waren op het internet. Dat bleek wel het geval te zijn voor de film *Buitengewoon 't Zaandt* op YouTube, maar niet voor de AV-productie *Stedum zo dag en deur*. Het feit dat de studenten en de historische vereniging de DVD over Stedum hebben willen verkopen (à €12,50) zal meegespeeld hebben in het gegeven dat de film niet openbaar is gemaakt. Aan hoeveel inwoners de film is verkocht, is niet nader onderzocht.

Ten aanzien van de dorpsonderzoeken in het kader van het project *Sterke Verhalen* kunnen we concluderen dat de zichtbaarheid en beschikbaarheid van de onderzoeksrapporten en de verhalenbundels vooral door het Kenniscentrum NoorderRuimte worden gegarandeerd. Het viel buiten het bestek van dit onderzoek om te onderzoeken waarom de besturen van de dorpsbelangenverenigingen (dus de opdrachtgevers) de eindresultaten zo beperkt digitaal gearchiveerd hebben.

Zoals eerder gemeld, is in het dorpsonderzoek voor Schouwerzijl ook een advies uitgebracht over een nieuwe dorpsvisie. In het kader van het project *Sterke verhalen van Schouwerzijl* was dat advies door de begeleidende onderzoeker geschreven, omdat zij de wens van het bestuur van Dorpsbelangen Schouwerzijl daaromtrent kende en ook inzage had gekregen in eerder gehouden onderzoek daarover. De onderzoeker heeft het bestuur Dorpsbelangen geadviseerd over een *Zeer Korte Dorpsvisie* en de inhoud en tekst daarvan alvast aangeleverd. De *Zeer Korte Dorpsvisie* bestond uit slechts tien punten (op iets meer dan een halve A4) over wat de dorpsgemeenschap van Schouwerzijl in het dorpsonderzoek waardevol had gevonden en wat de dorpsinwoners daarvoor (volgens de onderzoeker) moeten doen. Het tekstvoorstel is eerst door de onderzoeker in Schouwerzijl gepresenteerd en later met kleine wijzigingen als nieuwe dorpsvisie aangenomen door de algemene ledenvergadering van Dorpsbelangen Schouwerzijl.

4.3 Impact voor onderzoek

Het doel van praktijkgericht onderzoek is – naast dat het toegevoegde waarde voor maatschappij en beroepspraktijk moet opleveren – dat het ook bijdraagt aan de kennisontwikkeling van het

onderzoeksdomein. Voor de dorpsonderzoeken betreft dat het onderzoeksdomein *Krimp en Leefomgeving* zoals we dat voor ons eigen lectoraat invullen. We hebben in hoofdstuk 2 al aangegeven dat het lectoraat aandacht schenkt aan demografische transities en de gevolgen daarvan in Noord-Nederland. Uit de dorpsonderzoeken kan kennis ontwikkeld worden hoe inwoners in tijden van demografische transities of bezuinigingen hun leefomgeving ervaren en zich inzetten voor ‘hun’ dorp, welke instrumenten ze daarbij gebruiken en wat het succes van hun handelen is. De stap om generieke kennis uit de dorpsonderzoeken te genereren is relatief laat gezet, omdat de meeste dorpsonderzoeken in de periode van het lectoraat Ruimtelijke Transformaties (tot 2012) zijn uitgevoerd, in dit lectoraat stond eerder de praktijkoriëntatie dan de bijdrage aan het (wetenschappelijke) discours over thema’s als leefbaarheid en bewonersinitiatieven centraal. Pas na de start van het lectoraat Krimp en Leefomgeving (medio 2012) en toen het merendeel van de dorpsonderzoeken al uitgevoerd was, is de bijdrage aan het (wetenschappelijke) discours en het publieke debat meer aan de orde gekomen. Hieronder bespreken we de waarde van onze dorpsonderzoeken en geven we aan waar we de toegevoegde waarde zien.

Om de dorpsonderzoeken uit te voeren hebben we in 2010 / 2011 eerst gekozen voor een helder methodologisch onderzoekskader. Dat sloot aan bij het praktijkdoel om concrete en haalbare adviezen aan de opdrachtgevers te geven. Door de operationalisatie van het begrip ‘leefbaarheid’ in een schriftelijke vragenlijst hebben we de dorpsonderzoeken wetenschappelijk verantwoord kunnen uitvoeren. We nemen dan ook aan dat we in de herhaalde metingen op een betrouwbare en valide wijze de ervaren leefbaarheid in de 16 dorpen in kaart hebben gebracht. Na elk dorpsonderzoek werd de vragenlijst bekeken en eventueel bijgesteld.

De overeenstemming tussen onze resultaten en landelijke resultaten is in het kader van de methodologische keuzes die we hebben gemaakt een belangrijke vaststelling en van toegevoegde waarde voor de dorpsonderzoeken. In de dorpsonderzoeken is de subjectieve waardering van het dorp en de woonomgeving in kaart gebracht. Uit onze dorpsonderzoeken blijkt dat er sprake is van de hoogste waardering voor het *dorp als geheel* en voor de *woonomgeving*. Dat is in overeenstemming met wat landelijk wordt aangetroffen, want uit een CBS-onderzoek (2014) blijkt dat meer dan 80% van Nederlanders tevreden tot zeer tevreden is over zijn woning en de woonomgeving. We denken dan ook dat als inwoners een waardering moeten geven voor hun *dorp als geheel*, ze dit primair opvatten als een vraag naar het dorp als woonomgeving en dat ze niet in eerste instantie denken aan de aanwezige (of afwezige) voorzieningen of de sociale omgeving. Ten tijde van de dorpsonderzoeken (2010 – 2013) waren de meeste dorpsinwoners al op de hoogte van het fenomeen “krimp” of “bevolkingsdaling” en (h)erkenden zij ook dat er sprake was van een toenemende vergrijzing. Dat zij – ondanks deze demografische veranderingen – toch hun dorp en woonomgeving positief beoordeelden, is een belangrijke conclusie.

Uit het overzicht van de dorpsonderzoeken bleek ook dat er kleine verschillen in de waardering van de woonomgeving, voorzieningen, sociale omgeving en organiserend vermogen zijn, maar dat ze wel een consistent patroon laten zien (zie tabel 3, hoofdstuk 2). De woonomgeving wordt het vaakst het hoogste gewaardeerd, gevolgd door de waardering van de sociale omgeving en het voorzieningenniveau. In bijna alle dorpen wordt het organiserend vermogen het laagste gewaardeerd. Betekenen deze uitkomsten nu dat voor de ervaren leefbaarheid de woning en de woonomgeving belangrijker zijn dan de voorzieningen, het sociaal klimaat en het organiserend vermogen? Of betekent dit dat de laatste drie domeinen met hun lage waarderingen niet voldoende

bijdragen aan de ervaren leefbaarheid? We kunnen hier nog geen antwoord op geven, maar brengen het als discussiepunt naar voren.

Dat het voorzieningenniveau enigszins lager dan de woonomgeving wordt gewaardeerd, kunnen we wel verklaren doordat om het veertien⁷ kleine dorpen (tussen de 80 en 800 inwoners) ging met een beperkt voorzieningenniveau. De meeste dorpen hadden geen winkels voor de dagelijkse levensbehoeften meer en in slechts zeven dorpen was nog een basisschool aanwezig. In termen van Thissen (2008, 2013)⁸ zijn onze onderzochte dorpen dus 'woondorpen'. Een 'autonoom' dorp heeft nog wel voldoende voorzieningen voor inwoners om te voorzien in hun dagelijkse behoeften, maar de zeer kleine tot middelkleine dorpen (< 1000 inwoners) hebben die voorzieningen niet (meer) en zijn 'woondorpen' geworden. Breemhaar en Thissen (2008) concluderen uit hun dorpsonderzoeken dat de meeste inwoners een bewuste keuze hebben gemaakt om in een woondorp te (blijven) wonen waardoor de waardering voor de woning en de woonomgeving positief is. Dat zou ook kunnen gelden voor onze dorpen. In onze dorpsonderzoeken was het opvallend dat inwoners van diverse dorpen sterke wensen hadden voor een (kleine) dorpswinkel en een pinautomaat, deze wensen werden meestal beargumenteerd vanuit de vergrijzing in het dorp en het mogelijk maken dat ouderen zo lang mogelijk in het dorp kunnen blijven wonen. Thissen en Loopmans (2013) geven aan dat als inwoners deze wensen voor dorpsseigen voorzieningen uitwerken en realiseren dit weer een positief effect op de ervaren leefbaarheid kan hebben. Interessante vraag daarbij is of het realiseren van de voorziening of het eraan werken een leefbaarheidseffect geeft. Uit de evaluatie van *effecten en veranderingen* door de dorpsonderzoeken bleek dat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen een verhoogde inzet van inwoners wel als een verbeterde leefbaarheid te zien.

Uit onze dorpsonderzoeken bleek ook dat de sociale omgeving niet zo hoog als de woonomgeving werd gewaardeerd. Men veronderstelt vaak dat dorpsgemeenschappen hechte gemeenschappen zijn met sterke sociale verbanden. Ook uit onze dorpsonderzoeken bleek dat dorpsinwoners familie en vrienden in het dorp hebben wonen; uit onderzoek blijkt dat hoe landelijker men woont, hoe vaker men wekelijks contact heeft met familie en burens.⁹ De nabijheid van deze relaties speelt daarbij een belangrijke rol. Al werd in elk dorpsonderzoek wel incidenteel melding gemaakt van ervaren eenzaamheid, mogen we tegelijkertijd aannemen dat door de toegenomen mobiliteit geen enkele dorpsinwoner voor zijn sociale contacten uitsluitend meer op het dorp aangewezen is. Mogelijk is dat een verklaring waarom de waardering voor de sociale omgeving in onze dorpsonderzoeken niet net zo hoog uitviel als die van de woonomgeving. Ook hier zien we dus dat onze resultaten overeenkomen met resultaten uit eerder gehouden onderzoeken.

Dat uit bijna alle dorpsonderzoeken bleek dat het organiserend vermogen het laagst werd gewaardeerd, geeft wel stof tot nadenken. De lage waardering voor het organiserend vermogen doet veronderstellen dat de bereidheid en de inzet van inwoners gering is. De uitgebreide studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Vermeij en Steenbekkers, 2015) over lokale binding en

⁷ Westernieland en Houwerzijl buiten beschouwing, in deze dorpsonderzoeken werden de vragen anders gesteld.

⁸ Breemhaar, A., Thissen, F., van der Wouw, D. (2008), Leefbare dorpen. De sociale draagkracht van dorpen in Borssele. Scoop, Zeeland. Thissen, F., Loopmans, M. (2013). Dorpen in verandering. Rooilijn, jrg. 46, nr. 2, p. 80 – 89.

⁹ Schmeets, H. (red.) (2010). Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, Heerlen.

bewonersinzet laat zien dat landschappelijke, sociale en culturele binding belangrijke drijfveren voor inwoners zijn om zich in te zetten voor een lokaal doel. Een geringe inzet veronderstelt dan een geringe bereidheid en binding. Maar uit onze dorpsonderzoeken blijkt juist geen geringe bereidheid of binding, in elk onderzocht dorp was er maar een kleine groep bewoners (< 10%) die geen deel wenste uit te maken van de gemeenschap en waarom deze groep derhalve niet deelnam aan dorpsactiviteiten en – verenigingen. Uit onze onderzoekgegevens bleek dat de meeste inwoners aan tenminste één dorpsactiviteit of verenigingsactiviteit deelnamen. Ook het aantal respondenten dat zich via de vragenlijst met naam en contactgegevens opgaf voor een bestuursvacature, was voor alle besturen van de dorps(belangen)verenigingen een aangename verrassing. Ook bleken in meerdere dorpen bewoners ideeën te hebben voor nieuw ondernemerschap. Het zou kunnen dat de bewoners hun dorp niet eerder vanuit het perspectief van het eigen organiserend vermogen hebben bekeken of niet over de benodigde gegevens beschikken om deze ‘goed’ te kunnen waarderen. Ook kan het zijn dat bewoners negatiever denken over *wat inwoners voor hun dorp willen doen* door de positieve ervaringen uit het verleden. Uit de gehouden interviews met dorpsinwoners van Westerbroek en Adorp viel het de onderzoekers op dat veel inwoners trots zijn op wat ze vroeger samen tot stand gebracht hadden (zoals de verbouw van de oude school tot dorpshuis), maar dat ze voor nieuwe grote klussen niet verwachtten dat er nu net zoveel mensen als destijds zouden meehelpen. In recente onderzoeksliteratuur is benadrukt dat de meeste leefgemeenschappen met van oudsher sterke sociale verbanden transformeren naar zogenaamde ‘lichte gemeenschappen’, waarin mensen zich tijdelijk en voor specifieke doeleinden verbinden met elkaar en dat de relaties beschouwd moeten worden als ‘vrijwillige associaties’.¹⁰ Dit is voor besturen van dorpsbelangenverenigingen en initiatiefnemers een belangrijk gegeven, al wisten de meeste besturen zelf ook al uit eigen ervaring dat een langdurige of structurele verbintenis aan een bestuur of een project niet meer van deze tijd is. Het is duidelijk dat het domein van het *organiserend vermogen* ook in het licht van een dorp als ‘lichte gemeenschap’ nadere studie verdient.

De bijdrage aan de kennisontwikkeling kan op dit moment niet gegeven worden in termen van citatie-indexen als gevolg van het ontbreken van externe en wetenschappelijke publicaties. Dat neemt niet weg, dat één van de onderzoekers op uitnodiging deelnam aan twee wetenschappelijke congressen in respectievelijk Edinburgh (2012) en Groningen (2013) om de methodiek en uitkomsten van de dorpsonderzoeken te presenteren. Dezelfde onderzoeker heeft als inhoudelijk expert ook deelgenomen aan het eerste Europese Plattelandsparlement in Brussel (2013). Daarnaast hebben we de methodiek van de dorpsonderzoeken gedeeld met het kennisinstituut Movisie dat in 2012 onze methodiek heeft beschreven en toegevoegd aan de kennispublicatie *Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden voor versterking van actief burgerschap*¹¹. Dat ook kinderen van 6- 12 jaar in de dorpsonderzoeken werden betrokken was redelijk uniek voor Nederland. De periodiek *Streek* van het Netwerk Platteland publiceerde begin 2013 een interview met de lector Sabine Meier en

¹⁰ De term ‘lichte gemeenschappen’ is J.W. Duyvendak, zie <http://ruimtevolk.nl/2013/11/04/benut-sociaal-kapitaal-genees-van-de-indelertitis> (geraadpleegd op 10 november 2015). Duyvendak, J.W., Hurenkamp, M. (2004). Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid. Van Gennep, Amsterdam. Hurenkamp, M., E. Tonkens, J.W. Duyvendak (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Universiteit van Amsterdam, NICIS Kenniscentrum Grote Steden, Den Haag. Dekker, P. (2002). Vermeij, L, A. Steenbekkers (2015). Dichtbij huis. Lokale binding in en inzet van dorpsbewoners. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

¹¹ Samenstelling: Kitty van den Hoek, Jannie Schonewille en Michaëla Merkus. Movisie, Utrecht, 2012.

onderzoeker Jannie Rozema over het thuisgevoel in een krimpend dorp.¹² Ook gaf een van de onderzoekers in 2013 op uitnodiging een presentatie over de dorpsonderzoeken bij de collega's van de Vakgroep Rurale Sociologie van Wageningen Universiteit.

Overigens bleek uit een snelle scan voor onze dorpsonderzoeken dat prof. dr. Gert-Jan Hospers (TU Twente) het dorpsonderzoek van Niehove in drie wetenschappelijke publicaties heeft aangehaald (tabel 8). In een mondeling contact had hij één van de onderzoekers al laten weten dat hij bijzonder verrast was door de onderzoeksresultaten dat dorpsbewoners zo bezorgd zijn over de weg- en bermranden van de buitenwegen. Vervolgens is hij mede pleidooi gaan voeren dat de gemeenten hun taak voor veilige en goede wegen in het buitengebied met voldoende inspanning uitvoeren.

Tabel 8. Het dorpsonderzoek van Niehove geciteerd door prof. dr. G.J. Hospers

Het dorpsonderzoek Niehove is geciteerd in:

Hospers, G.J. (2012). *Krimpdorpen in een global village*. Geografie. Mei 2012, p. 24 – 27.

Hospers, G.J. W. Kruidhof, M. van Lochem (2013). *Dorpen, voorzieningen en ondernemerschap*. Openbaar bestuur, tijdschrift voor beleid, organisatie en politiek. Maart 2013, p. 12 – 15.

Hospers, G.J., N. Reverda (2015). *Creative with population decline*. In: *Managing population decline in Europe's urban and rural areas*. Springer Briefs in Population Studies, p 69-78.

We vinden het belangrijk hier expliciet aan te geven dat we een open onderzoekshouding hebben en onze resultaten delen met de buitenwereld. Zo hebben we in 2010 na het onderzoek in Westernieland en Houwerzijl het model ontwikkeld voor de waardering van de leefomgeving in termen van wonen, sociaal klimaat, voorzieningen en het organiserend vermogen (figuur 3). Dat model was door de toevoeging van *het organiserend vermogen* een koploper in het nieuwe denken over bewonersinitiatieven en – participatie, door opdrachtgevers en medewerkers van gemeenten en corporaties werd dat destijds ook beaamd. Op de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte heeft dit model jarenlang prominent in beeld gestaan met bijbehorende uitleg. Het ligt in de lijn der verwachting dat dit model vaak gezien is door bezoekers van de website www.dorpsonderzoeken.nl en heeft zijn invloed uitgeoefend op het denken van mede-onderzoekers.

Dat de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte voor wat betreft de dorpsonderzoeken goed bezocht wordt, is bij ons bekend doordat nieuwe opdrachtgevers aangaven dat zij op de website het een en ander over de dorpsonderzoeken hadden gelezen en besturen van dorpsbelangenverenigingen informeerden of zij de beschikking konden krijgen over de vragenlijst die wij gebruikten bij de dorpsonderzoeken. Overigens is op het verzoek om een vragenlijst altijd positief gereageerd, meestal vergezeld van de vraag om de conclusies uit hun onderzoek met ons te delen. De Noordelijke bekendheid van de dorpsonderzoeken bij het brede publiek is ongetwijfeld mede veroorzaakt door de artikelen die in het Dagblad van het Noorden zijn verschenen over de reeks dorpsonderzoeken in het kader van het project *Sterke Verhalen van Groninger dorpen* (najaar 2011 en 2012). Ook verscheen een paginagroot artikel over een van de onderzoekers in het Dagblad van het Noorden in

¹² Hoek van den, K. (2013). *Wat maakt thuisgevoel in een krimpend dorp*. Lectoraat Krimp ontwikkelt praktijkkennis voor krimpgebieden. *Streek, Netwerk Platteland*, p. 3.

de rubriek *Bedacht in het Noorden* (9 november 2013) onder de titel *Hoe je de schwing in het dorp houdt*.

De dorpsonderzoeken hebben een stevig relatienetwerk in de provincie Groningen voor het Kenniscentrum NoorderRuimte, het lectoraat Krimp en Leefomgeving en de onderzoekers opgeleverd. Ook de presentaties tijdens bijeenkomsten van het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland hebben daaraan bijgedragen. In dat kennisnetwerk werd door een van de onderzoekers in juni 2014 een presentatie gegeven over de praktische bruikbaarheid van onze dorpsonderzoeken. Ons relatienetwerk heeft er zonder twijfel voor gezorgd dat er nieuwe onderzoeken in 2014 en 2015 zijn uitgevoerd. Dan gaat het over de vier onderzoeken voor de gemeente Slochteren over maatschappelijke voorzieningen (onderzoeker Mariëlle Bovenhoff en de lectoren Sabine Meier en Jan Veuger) en het onderzoek voor de gemeente Loppersum over sociale ambities van dorpen (onderzoeker Jannie Rozema). Ook het onderzoek over de ontwikkeling van organisatiekracht van bewoners in de gemeenten Delfzijl, Appingedam en Loppersum (vanaf 2016 door onderzoeker Jannie Rozema) is door het relatienetwerk tot stand gekomen.

Samenvatting. We hebben de gegevens uit het bovenstaande kunnen samenvatten met behulp van de indicatoren die Hanzehogeschool Groningen voor de impact van de categorie *onderzoek* geeft (tabel 9). Dat betreft de indicatoren voor ‘onderzoeksdoel’, ‘gebruik resultaten’ en ‘impact (bijdrage aan kennisontwikkeling)’.

Tabel 9. Impactfase: categorie Onderzoek voor zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Impact	Criterium	Indicatoren
Onderzoeksdoel: onderzoek naar waardering van de leefomgeving en advisering of produceren sterke verhalen	Behaald	Mate waarin onderzoeksdoel is behaald: 10 (1 = helemaal niet behaald tot 10 = geheel wel)
Gebruik resultaten	Aangetoond	<ul style="list-style-type: none"> - Citaties: 3 (in wetenschappelijke publicaties, prof. dr. G.J. Hospers) - H-index: - - Gebruik van kennisproducten (downloaden via de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte) komt voor, naar aanleiding waarvan contact met de onderzoekers en / of het kenniscentrum wordt opgenomen, ca. 1 keer per maand - Beschrijving van methodiek dorpsonderzoeken in Kennisdossier van Movisie - Twee papers voor internationale wetenschappelijke conferenties - Vier artikelen in de regionale media
Impact (bijdrage aan kennisontwikkeling)	Aangetoond	Toegevoegde waarde blijkt uit: <ul style="list-style-type: none"> - Opgebouwd relatienetwerk in Noord-Nederland voor kennisdeling - Bijdrage aan het kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland - Nieuwe onderzoeksopdrachten voor onderzoekers en lectoraat

4.4 Impact voor onderwijs

Het laatste gebied waar de toegevoegde waarde van het praktijkgerichte onderzoek uit blijkt, is dat van het onderwijs. Dat houdt in dat de kennis van de uitgevoerde onderzoeken een plaats krijgt in het curriculum van een of meerdere opleidingen. Voor wat betreft de dorpsonderzoeken kunnen we melden dat de vier betrokken onderzoekers naast onderzoekstaken ook docenttaken hebben (of hadden) bij de opleiding Vastgoed en Makelaardij en bij de minor Aardbeving en Diepe Ondergrond. Voor hen is / was er ruimschoots gelegenheid om de kennis uit de dorpsonderzoeken met studenten te delen. Een onderzoeker is jaarlijks een keer gastdocent bij de opleidingen Human Technology, Civiele Techniek en Maatschappelijk Werk & Dienstverlening om uitleg te geven over wat leefbaarheid is en wat dorpsbewoners beweegt om zich daarvoor actief in te zetten. Eerder is al aangegeven dat bij de dorpsonderzoeken tussen 2010- 2013 75 studenten betrokken waren. We hebben de indruk (maar dat is niet nader onderzocht) dat het fenomeen 'dorp' en 'dorpsgemeenschap' sindsdien in de belangstelling is komen te staan en veel vaker als problematische context in onderwijs- en onderzoeksopdrachten zijn verschenen.

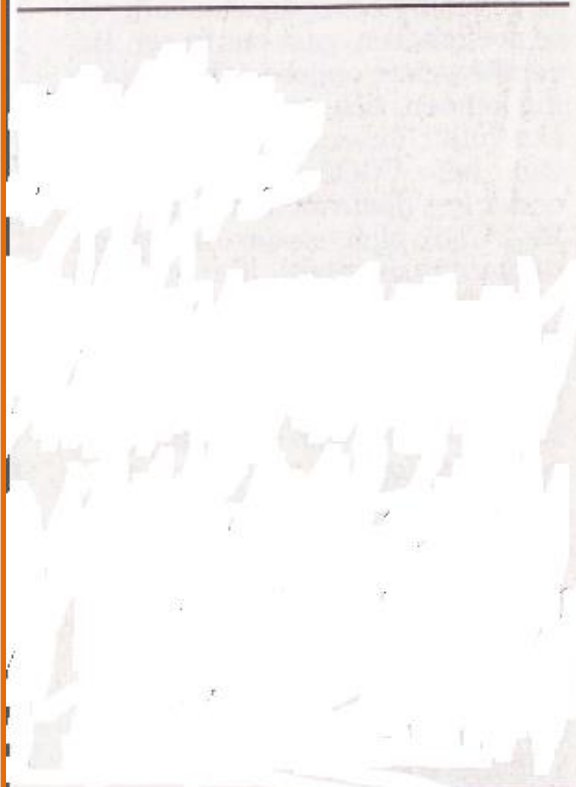
Samenvatting. We hebben de gegevens uit het bovenstaande kunnen samenvatten met behulp van de indicatoren die Hanzehogeschool Groningen voor de impact van de categorie *onderwijs* geeft (tabel 10). Dat betreft de indicatoren voor 'onderzoeksdoel', 'gebruik resultaten' en 'impact (bijdrage aan kwaliteit onderwijs)'.

Tabel 10. Impactfase: categorie Onderwijs voor zestien dorpsonderzoeken in de periode 2010 – 2013

Impact	Criterium	Indicatoren
Onderzoeksdoel: onderzoek naar waardering van de leefomgeving en advisering of produceren sterke verhalen	Behaald	Mate waarin onderzoeksdoel is behaald: 10 (1 = helemaal niet behaald tot 10 = geheel wel)
Gebruik resultaten	Aangetoond	Mate waarin de resultaten / kennisproducten gebruikt worden: 7 (1 = helemaal niet tot 10 = geheel wel)
Impact (bijdrage aan kwaliteit onderwijs)	Aangetoond	Toegevoegde waarde blijkt uit: <ul style="list-style-type: none">- Testimonials (niet-geregistreerd) en onderzoekers gevraagd voor onderwijsbijdragen aan opleiding Human Technology, Civiele Techniek, Maatschappelijk Werk en Dienstverlening- Multidisciplinaire samenwerking met 75 studenten en ca. 12 docenten van opleiding Facility Management, Bouwkunde, Vastgoed en Makelaardij en Communicatie en Media, Bedrijfskunde, Verpleegkunde, Culturele en Maatschappelijke vorming doordat hun studenten bijdroegen in de dorpsonderzoeken- In de context van krimp, demografische transities en burgerparticipatie (en – initiatieven) staat het dorp (voor ruimtelijke en sociale kwaliteit) in meerdere onderwijsopdrachten centraal.- NVAO-rapportages, visitatierapporten: n.v.t.- Kennisproducten in het onderwijs gebruikt: niet-geregistreerd- Onderwijsvernieuwing: n.v.t.

Dorpsonderzoek in Adorp moet tot dorpsvisie leiden

ADORP - Bij de inwoners van Adorp vallen deze week vragenlijsten in de bus. Alle Adorpers vanaf 12 jaar worden verzocht ze in te vullen. De antwoorden zijn van belang voor het samenstellen van een dorpsvisie door Dorpsbelangen Adorp.

Deze organisatie doet dat in samenwerking met de Hanzehogeschool en de Vereniging van Groninger Dorpen. Het onderzoek wordt uitgevoerd door studenten van de Hogeschool met als afstudeerrichtingen Vastgoed en Makelaardij. Het gaat om Diederik Jubbega, Nick Witte en Roderik Kiel onder begeleiding van drs. Jannie Rozema, onderzoeker bij het Kenniscentrum Noorderruimte en Mariëlle Bovenhof.

Nadat het eindonderzoek onder regie van Jannie Rozema is afgerond vindt de vertaling plaats door Dorpsbelangen en de Vereniging van Groninger Dorpen naar een dorpsvisie voor de komende 15 jaar.

Voor de gemeente Winsum is een dergelijke vorm van burgerparticipatie van groot belang. Adorp vervult hierin een pilotfunctie. Op termijn zou dit voor alle dorpen een optie zijn.

Bestuurders van Dorpsbelangen Adorp halen de vragenlijsten allemaal zelf op. Het is de bedoeling dat er in november uitnodigingen voor de presentatie worden uitgestuurd.

5. Conclusies, discussie en aanbevelingen

5.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk geven we weer wat de conclusies zijn op de onderzoeksvragen zoals we die in hoofdstuk 1 hebben geformuleerd:

Wat is de input, output en impact van de dorpsonderzoeken die het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanzehogeschool Groningen tussen 2010 en 2013 heeft uitgevoerd?

1. Welke investeringen hebben Hanzehogeschool Groningen, i.c. het Kenniscentrum NoorderRuimte, opdrachtgevers en belanghebbenden van de dorpsonderzoeken gedaan voor de dorpsonderzoeken?
2. Tot welke kennisproducten hebben de dorpsonderzoeken geleid?
3. Wat is de impact van de dorpsonderzoeken in de drie prestatiegebieden *maatschappij en beroepspraktijk, onderzoek en onderwijs* geweest?

Het is de eerste keer voor het Kenniscentrum NoorderRuimte dat een dergelijk onderzoek heeft plaatsgevonden over een reeks vergelijkbare onderzoeken en volgens de medewerkers van de afdeling Onderwijs en Onderzoek van de Hanzehogeschool Groningen ook voor het eerst in de Hanzehogeschool zelf. We geven de conclusies in 5.2.

In paragraaf 5.3 en 5.4 gaan we in op onze ervaringen om dit onderzoek uit te voeren en geven we ook aanbevelingen voor hoe onderzoekers soortgelijke evaluatieonderzoeken kunnen uitvoeren. Deze aanbevelingen kunnen zowel in ons eigen Kenniscentrum NoorderRuimte ter harte worden genomen als door andere Hanze-kenniscentra en de afdeling Onderwijs en Onderzoek van de Hanzehogeschool Groningen.

5.2 Conclusies

Deze evaluatie geeft een compleet overzicht van de input, output en impact van de zestien dorpsonderzoeken – die tussen 2010 en 2013 door het Kenniscentrum NoorderRuimte zijn uitgevoerd. We kunnen concluderen dat er sprake is van een verantwoorde investering, een robuuste output en in de drie prestatiegebieden is sprake van een aangetoonde en toegevoegde waarde. We lichten dit hieronder toe.

De investeringen van het Kenniscentrum NoorderRuimte voor de periode 2010 – 2013 bedroegen ca. 1600 onderzoeksuren, dat is in termen van docentbelastinguren de omvang van één jaartaak. Daardoor konden de personele kosten, inclusief de materiële kosten berekend worden op ca. €90.000. De investering van de opdrachtgevers, belanghebbenden van gemeenten en corporaties en Provincie Groningen als subsidieverstrekker was € 38.000. Hiermee bleek de verhouding eigen en externe financiering zeer gunstig, namelijk 58% : 42% . De verhouding van eigen en externe financiering voor de dorpsonderzoeken komt hiermee overeen met de beleidslijn die Hanzehogeschool Groningen hanteert voor haar kenniscentra. Dertien professionals van gemeenten en corporaties waren betrokken bij de dorpsonderzoeken. 75 studenten uit acht opleidingen hebben in de periode 2010 – 2013 meegedaan aan de dorpsonderzoeken, waarvan 17 studenten in het kader van hun afstudeerscriptie.

Het totaal aan kennisproducten ('output') bedraagt 80 kennisproducten. Dat zijn onderzoeksrapporten, adviesrapporten, afstudeerscripties, verhalenbundels, audiovisuele producties, een verhalenwedstrijd, presentaties, spreekbeurten, artikelen in een regionaal dagblad en papers voor wetenschappelijke congressen. Het is moeilijk om deze output in zijn omvang te waarderen, omdat er voor de vergelijking geen referenties of standaarden voorhanden zijn. Wel is zeker dat elk dorpsonderzoek goed gedocumenteerd is en dat de rapporten via de HBO-bank en de website van het Kenniscentrum NoorderRuimte beschikbaar zijn om te downloaden. Een van de audiovisuele producties is beschikbaar via het YouTube kanaal. Als onderzoekers vinden we – en dat is subjectief – dat we een robuuste output hebben gerealiseerd uit zestien dorpsonderzoeken.

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken, dus de 'impact', is onderzocht voor drie prestatiegebieden: *maatschappij en beroepspraktijk*, *onderzoek en onderwijs* en is in alle prestatiegebieden aangetoond en (zeer) aanwezig.

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken voor *maatschappij en beroepspraktijk* is aan de hand van een onderzoek onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van de betrokken gemeenten en corporaties in kaart gebracht en bleek aantoonbaar, en zeer duidelijk aanwezig te zijn. De eerste conclusie uit dit onderzoek ging over de positieve waardering, die zowel de besturen als de medewerkers van gemeenten en corporaties hebben voor de dorpsonderzoeken. De tweede conclusie betrof het massieve gebruik van onderzoeksresultaten, adviezen en letterlijke tekstfragmenten door de besturen van de dorpsbelangenverenigingen om hun dorpsvisie te maken of nieuwe dorpsplannen op te stellen. De laatste conclusie ging over de effecten en veranderingen die door de besturen werden gemeld. Deze effecten en veranderingen gingen enerzijds over de fysieke woonomgeving, doordat er wandel-, speel- en parkconcepten zijn uitgevoerd, straten en bosjes zijn opgeknapt etc.. Anderzijds waren er ook sociale effecten en veranderingen zoals de verbeterde communicatie tussen de dorpsbewoners onderling (doordat oude conflicten tijdens bewonersavonden werden besproken en opgelost), een jongere samenstelling van het bestuur van Dorpsbelangen en meer overleg van de besturen van Dorpsbelangen en andere dorpsverenigingen. Uit de interviews werd duidelijk dat de adviezen gelezen, begrepen en opgevolgd zijn. Ook de professionals van gemeenten en corporaties gaven aan dat de communicatie tussen hen en het bestuur intensiever was geworden.

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken als wetenschappelijke bijdrage in het *onderzoeksdomein Krimp en Leefomgeving* is aangetoond en aanwezig. De praktijkgerichtheid van de dorpsonderzoeken heeft in de periode 2010 – 2013 centraal gestaan, waarbij de nadruk lag op de wetenschappelijke verantwoording van de gekozen onderzoeksmethode en niet op de toetsing van een gekozen theoretisch perspectief. De datasets van de zestien dorpsonderzoeken zijn goed gearchiveerd en beschikbaar voor een nadere analyse. De bevinding dat in Nederland de woonomgeving zeer hoog wordt gewaardeerd (ook in woondorpen zonder voorzieningen), wordt bevestigd in onze dorpsonderzoeken. Uit onze dorpsonderzoeken bleek wel dat het organiserend vermogen van een dorpsgemeenschap nadere studie behoeft. De dorpsonderzoeken zijn twee keer gepresenteerd in de wetenschappelijke arena, waardoor het dorpsonderzoek van Niehove in ieder geval drie keer in een wetenschappelijke publicatie is geciteerd. Voor de bekendheid van de dorpsonderzoeken in het publieke arena en onder professionals waren de eigen website van het Kenniscentrum NoorderRuimte, de publicaties in het Dagblad van het Noorden en het Kennisnetwerk

Krimp Noord-Nederland onmisbaar. Via deze kanalen kon een omvangrijk relatienetwerk worden opgebouwd waaruit nieuwe onderzoeksoopdrachten voortkwamen.

De toegevoegde waarde van de dorpsonderzoeken voor het *onderwijs* van Hanzehogeschool Groningen zit in de geleverde bijdrage van de onderzoekers in het onderwijs als docent of gastdocent. De structurele bijdrage daarover is geborgd in de opleiding Vastgoed en Makelaardij en in de minor Diepe Ondergrond en Aardbevingen. Op uitnodiging worden bij de opleidingen Civiele Techniek, Human Technology en Maatschappelijk Werk en Dienstverlening gastlessen gegeven over leefbaarheid en de inzet van bewoners. Het dorp als problematische context komt sinds 2010 steeds vaker voor in onderwijsopdrachten, mede veroorzaakt door de context van krimp en de aardbevingsproblematiek in Noordoost Groningen.

5.3 Discussie

We willen kort ingaan op de wijze waarop dit evaluatieonderzoek is uitgevoerd. Leidraad voor de evaluatie was de kennisketen voor praktijkgericht onderzoek met daarin de input-, output- en impactfase. Aangezien Hanzehogeschool Groningen heeft vastgesteld welke indicatoren voor deze fasen en de impact in de drie prestatiegebieden moeten worden gebruikt, was het evaluatieonderzoek in zijn algemeenheid niet moeilijk om uit te voeren. Wel kunnen twee knelpunten worden geïdentificeerd die ertoe hebben bijgedragen dat dit onderzoek uit 2013/2014 pas in 2016 verschijnt.

Het eerste knelpunt betrof het voortschrijdend inzicht van de Hanzehogeschool Groningen wat het evaluatiekader voor de valorisatie of de impact van haar onderzoeken moet zijn. Voordat de handreiking (Miedema, 2014) door het College van Bestuur definitief vastgesteld is geworden, waren door de afdeling Onderwijs en Onderzoeken in 2013 vooral aanwijzingen gegeven dat de impact gemeten moesten worden in termen van veranderingen in *vital capitals*¹³. De input- en outputfase vielen buiten beschouwing en ook de drie prestatiegebieden werden nog niet onderscheiden. Omdat dit evaluatieonderzoek de eerste in zijn soort was, was de onderzoeker enigszins afhankelijk van nieuwe inzichten en nieuw beleid; dit heeft helaas vertragend op dit onderzoek gewerkt.

Het tweede knelpunt betrof het feit dat de gegevens met betrekking tot de investeringen en financiën niet gedocumenteerd waren, daarom moest een reconstructie worden gemaakt van alle dorpsonderzoeken. Dit heeft uiteindelijk wel de juiste inputgegevens opgeleverd, maar het zou gemakkelijker zijn geweest als de gegevens in een databestand voorhanden waren geweest. We komen hier in de aanbevelingen op terug hoe wij adequater gegevens ten behoeve van de evaluatie van de kennisketen kunnen vastleggen.

In het kader van de discussie willen we ook ingaan op het onderzoek onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van gemeenten en corporaties. Er zijn interviews gehouden om de impact voor *maatschappij en beroepspraktijk* te kunnen vaststellen. De vraag is of de onderzoeker die de dorpsonderzoeken heeft uitgevoerd de geëigende persoon is om het evaluatieonderzoek uit te voeren. Is dat niet de situatie dat de slager zijn eigen vlees keurt? In zijn algemeenheid was het juister geweest om een verse onderzoeker deze opdracht te verstrekken, dit is ons inziens alvast een aanbeveling voor komende evaluatieonderzoeken. In dit onderzoek is dat niet

¹³ Miedema, J. (2013). *Het meetbaar maken van Valorisatie. Achtergronden*. Interne notitie. Afdeling Onderwijs en Onderzoek, Hanzehogeschool Groningen.

gebeurd, omdat de onderzoeker die de meeste dorpsonderzoeken had gedaan de onderzoeksoopdracht had geformuleerd en deze dus ook zelf (graag) wilde uitvoeren. Anderzijds waren de interviews met besturen en medewerkers zo levendig en rijk aan details, dat zij voor ons als *dorpsonderzoekers* uitermate inspirerend waren. Die ervaring hadden we zelf niet willen missen.

5.4 Aanbevelingen

De aanbevelingen die uit dit evaluatieonderzoek voortvloeien hebben enerzijds relevantie voor de richting die we met de dorpsonderzoeken kunnen inslaan (paragraaf 5.4.1) en anderzijds voor hoe toekomstige evaluatieonderzoeken efficiënter kunnen plaatsvinden (paragraaf 5.4.2).

5.4.1 Aanbevelingen voor dorpsonderzoeken *nieuwe stijl*

Toen we in 2010 met de eerste dorpsonderzoeken in de gemeente De Marne begonnen, waren veel besturen van dorpsbelangenverenigingen ervan overtuigd dat het goed was als een dorp of dorpsbelangenvereniging een dorpsvisie had of er een ontwikkelde. Veel besturen van dorpsbelangenverenigingen hebben in de voorbije jaren een leefbaarheidsonderzoek en de begeleiding voor het opstellen van een dorpsvisie uitbesteed aan een ondersteuningsorganisatie (als Vereniging Groninger Dorpen, BOKD, STAMM CMO) of een onderwijsinstelling (als Hanzehogeschool Groningen, Van Hall Larenstein en Wageningen Universiteit). Op basis van dit evaluatieonderzoek naar de impact voor *maatschappij en beroepspraktijk* is gebleken dat onze aanpak gewaardeerd wordt en effect sorteert. In die zin is er weinig reden om aan de formule van onze dorpsonderzoeken te morrelen. Desondanks is het opvallend dat na 2013 geen gemeente of bestuur van een dorpsbelangenvereniging contact met het Kenniscentrum NoorderRuimte heeft opgenomen voor het doen van een dorpsonderzoek. Hebben gemeenten of besturen geen behoefte meer aan onderzoeken en dorpsvisies of zijn alle dorpen inmiddels voorzien? Wij vermoeden dat er een veranderende context is ontstaan waarin meer groepen burgers dan alleen de besturen van dorpsbelangenverenigingen initiatieven voor de leefbaarheid zijn gaan nemen, onder andere gericht op onderwijs, zorg voor ouderen of beheer van voormalige gemeentelijke voorzieningen. We denken dat in die dynamiek een leefbaarheidsonderzoek of een allesomvattende dorpsvisie wellicht naar de achtergrond is verschoven. Nader onderzoek zou dat kunnen uitwijzen.

Dat er steeds meer burgerinitiatieven (of bewonersinitiatieven) zijn, heeft te maken met meerdere maatschappelijke veranderingen. Voor Noord-Nederland zijn dat allereerst de al eerder genoemde demografische veranderingen. Vanaf 2009 is er beleidsmatig veel aandacht besteed aan krimp en de effecten van bevolkingsdaling, vergrijzing en vergroening voor woningbouw, zorg- en onderwijsvoorzieningen. In de meeste kleine dorpen zijn de basisscholen inmiddels geconcentreerd in nabijgelegen grotere dorpen. Meestal kon de sluiting niet op instemming van de dorpsbewoners rekenen, waardoor er actiegroepen voor het behoud van de dorpsschool ontstonden. Wij hebben dat bijvoorbeeld ook in Tjuchem gezien. De toenemende vergrijzing in kleine dorpen betekent ook dat er meer aandacht is gekomen voor de positie van ouderen in een dorp zonder voorzieningen. Hoe kunnen zij zo lang mogelijk veilig en gezond thuis blijven wonen? In meerdere dorpen heeft dit geleid tot de oprichting van zorgcoöperaties en (informele) zorgnetwerken. Dergelijke initiatieven vragen tijd en energie van betrokken ouders of ouderen, wat betekent dat zij minder tijd en energie voor andere dorpszaken hebben. De rol van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen bij dergelijke initiatieven is divers, soms zijn ze er direct bij betrokken of moedigen ze vanaf de zijlijn alleen aan.

Daarnaast zijn er nog de bezuinigingen van lokale overheden die kunnen leiden tot bewonersinitiatieven. Bewoners worden geconfronteerd met bezuinigingen op publieke voorzieningen, zoals sportvoorzieningen (als sportvelden, zwembaden) en culturele voorzieningen (als bibliotheken). Tegelijkertijd hebben de gemeenten in het kader van een decentralisatie tot taak om de Wmo, Jeugdwet en Participatiewet uit te voeren, ook deze decentralisatie gaat gepaard met bezuinigingen. Het beroep op burgers (bewoners) om voorzieningen zelf in stand te houden, wordt steeds groter. Dat beroep kan door de gemeente worden gedaan of als initiatief van onderop uit het dorp zelf komen. In veel dorpen hebben dorpsinwoners al initiatieven genomen voor energiecoöperaties en dorpsstuinen. Energiecoöperaties hebben vaak als doel om de winst aan te wenden voor verbetering van de lokale leefomgeving, terwijl dorpsstuinen als een kans voor nieuw ondernemerschap en sociale ontmoeting worden gezien. Voor ons is het duidelijk, dat al deze nieuwe initiatieven en inspanningen beslag leggen op de vrije tijd van (sommige) dorpsbewoners.

Het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau¹⁴ over lokale binding en inzet van dorpsbewoners laat zien dat de inzet van bewoners voor lokale doelen vooral samenhangt met de sociale binding van bewoners. Lokale doelen zijn hier doelen voor de leefbaarheid in het dorp, de omgevingskwaliteit (zoals van natuur en cultureel erfgoed) en de bereidheid om burens te helpen. Sociale binding is in dit onderzoek gedefinieerd als de verbondenheid die inwoners in sociaal opzicht met het dorp voelen en wordt als een voorwaarde gezien voor bewonersinzet. Door meerdere onderzoekers (Duyvendak, 2004, Hurenkamp, 2006) wordt aangegeven dat mensen vaker een tijdelijk verband met elkaar aangaan – zowel relationeel als organisatorisch, dus in die zin kan het dorp ook transformeren naar een ‘lichte gemeenschap’. De vraag is of de sociale binding als voorwaarde voor de inzet voor leefbaarheid in kleine dorpen voldoende aanwezig zal blijven.

Voor ons lectoraat Krimp en Leefomgeving zijn de bewonersinzet, - activiteiten en - initiatieven als bijdrage aan de leefomgeving erg interessant: wie participeren hierin, hoe wordt het collectieve belangenperspectief ervaren, welke capaciteit hebben de dorpsgemeenschappen, welke binding hebben inwoners met elkaar en hun directe omgeving, hoe ziet het leiderschap eruit, welke maatschappelijke waarde vertegenwoordigen de activiteiten en zijn nieuwe bewonersinitiatieven ook duurzaam? Het zijn interessante onderzoeksvragen over de betekenis van de bijdrage van bewoners aan hun leefomgeving en of deze mogelijk gaan leiden tot verschillen (bijvoorbeeld in aantrekkelijkheid of sociale en economische vitaliteit) tussen dorpen en regio's. Onze aanbeveling is dan ook om bij onderzoek in dorpen meer aandacht te besteden aan de beschrijving en analyse van het organiserend vermogen van bewoners in de context van demografische en sociale veranderingen. De adviezen in een dorpsonderzoek zijn dan niet langer gericht op een dorpsvisie, maar op welke wijze het organiserend vermogen in een dorp kan worden versterkt ten einde een vitale dorpsgemeenschap te worden. Deze adviezen zijn ook voor professionals van gemeenten en maatschappelijke organisaties nuttig, omdat zij lokaal en bovenlokaal ondersteuning kunnen bieden aan het organiserend vermogen van bewoners. Ook kunnen de adviezen gericht zijn op hoe professionals en bewoners kunnen samenwerken vanuit het principe van *coproductie* of *cocreatie*.

Voor het lectoraat Krimp en Leefomgeving worden deze nieuwe dorpsonderzoeken interessant door ze in het theoretisch kader te plaatsen van (bij voorkeur) sociaal kapitaal en collective (social)

¹⁴ Vermeij, L, A. Steenbekkers (2015). Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

efficacy. We bedoelen met ‘sociaal kapitaal’ de netwerkcontacten van een groep inwoners.¹⁵ Wezenlijk in het begrip sociaal kapitaal is dat sociale relaties en netwerken hulpbronnen voor personen en organisaties zijn om hun doelen te kunnen realiseren. Net als in de theorie van sociaal kapitaal benadrukt de theorie van collective efficacy¹⁶ dat vertrouwen en solidariteit tussen mensen tot collectieve acties kan leiden. De collective efficacy theorie voegt eraan toe dat een collectief (bijvoorbeeld een groep inwoners) de capaciteit moet bezitten om deze sociale middelen om te zetten in specifieke, gewenste en doelgerichte uitkomsten. Capaciteit moet hier breed worden opgevat als (1) de competenties en vaardigheden van groepsleden afzonderlijk, (2) de capaciteit om interne en externe relatienetwerken op te bouwen en te onderhouden, (3) de capaciteit tot een effectieve interne organisatie en sterk leiderschap en (4) zogenaamde programmatische capaciteit om heldere en haalbare doelen te realiseren.¹⁷ Door de dorpsonderzoeken in deze theoretische perspectieven te plaatsen, betekent dat we meer aandacht moeten besteden aan wat inwoners meebrengen bij hun gewenste of bestaande inzet voor lokale doelen, zoals hun competenties en vaardigheden, hun sociale hulpbronnen, hun interne organisatie.

Als de hogeschool (lees: een kenniscentrum) praktijkgericht onderzoek uitvoert, ervaren meerdere partijen voordeel: *praktijkmensen* die gaan reflecteren op praktijkvragen en in het onderzoek participeren (toepassingscontext), *studenten* die leren onderzoek te doen in de praktijk (competentiecontext) en *docentonderzoekers* die kennis ontwikkelen voor de praktijk en het onderwijs (kenniscontext). Bij nieuwe dorpsonderzoeken zullen deze drie partijen zich dus moeten verbinden om kennis, inzichten en oplossingen te ontwikkelen voor het thema ‘het organiserend vermogen van bewoners’. Professionals in de praktijk brengen de onderzoeks- en adviesopdrachten binnen. De studenten die we in deze onderzoeken betrekken, leren meer wat bewoners zelf doen en wat de verschijningsvormen daarvan zijn en welke factoren daarbij bepalend zijn. Dit kan er zelfs toe leiden dat studenten inwoners begeleiden bij het doen van onderzoek in plaats van deze zelf uit te voeren. Dat is een mooie uitdaging! De studenten maken vervolgens ook kennis met wat professionals beleidsmatig en uitvoerend doen ter ondersteuning van bewonersinitiatieven en – activiteiten en krijgen de kans om zelf adviezen uit te brengen hoe deze ondersteuning verbeterd kan worden. Van docentonderzoekers mag verwacht worden dat de opbrengsten uit de nieuwe dorpsonderzoeken worden voorzien van praktijkgerichte conclusies en relevante aanbevelingen voor (groepen) inwoners, professionals en opleiders van onze studenten als aankomende professionals. Tevens kunnen zij samen met professionals uit de praktijk bijdragen aan de kennisontwikkeling en de lopende wetenschappelijke discussies daarover.

Voor nieuw onderzoek in de dorpen in Noordoost Groningen is de context van de aardbevingen een complicerende factor. Voor besturen van dorpsbelangenverenigingen en inwoners in het algemeen staan aardbevingen en de gevolgen daarvan hoog op de agenda. Omdat aardbevingen ten gevolge van de gaswinning vaker en sterker kunnen optreden, is allereerst de veiligheid van de inwoners in

¹⁵ Bolt, G., M.I. Torrance (2005). Stedelijke herstructurering en sociale cohesie. NETHUR Universiteit Utrecht, Utrecht. Leeuw, F.L. Over de praktische betekenis van sociaal kapitaal. In: Vrooman, J.C. (red). (2001). Netwerken en sociaal kapitaal. SISWO / NSV-reeks, Amsterdam.

¹⁶ De studies van R. J. Sampson op het gebied van collective (social) efficacy en criminaliteit liggen ten grondslag aan deze theorie. Sampson, R.J., S.W. Raudenbush, F. Earls (1997). *Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy*. Science, New Series, Volume 277, nr. 5328, p. 918 - 924.

¹⁷ Foster-Fishman, P.G., L. Shelby Berkowitz, D.W. Lounsbury, S. Jacobson, N.A. Allen (2001). *Building Collaborative Capacity in Community Coalitions: a Review and Integrative Framework*. American Journal of Community Psychology, Vol. 29, no 2, pp. 241 – 261.

het geding. In 2014 zijn de inwoners, de gemeenten en de provincie Groningen erin geslaagd om de veiligheid van de inwoners op de politieke agenda te krijgen, waardoor het gaswinningsbesluit in politiek Den Haag heroverwogen is. Veel inwoners hebben zorgen over gebiedsschade en waardedaling van hun woningen. De verkoop van woningen in het aardbevingsgebied is sterk gedaald; verkoop vindt eigenlijk alleen plaats aan mensen die al in het gebied wonen, maar niet aan mensen van buiten het gebied. De Nederlandse Aardoliemaatschappij (NAM) heeft een leefbaarheidsfonds ingesteld, waarmee ideeën en plannen van dorpsverenigingen en dorpshuizen gesubsidieerd kunnen worden. In 2015 en 2016 is dat verbreed met subsidies voor verduurzaming van de dorpshuizen (*“elk dorp een duurzaam dak”*). De subsidieaanvragen met bijbehorende planvorming en vervolgens de werkzaamheden na toekenning van de subsidie zijn een behoorlijke inspanning voor de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en van de dorpshuizen. Het is een aantrekkelijk idee om bij deze besturen te onderzoeken hoe zij handelen in het aardbevingsdossier; daar wordt het organiserend vermogen immers ook zichtbaar. Toch is er enige prudentie geboden, omdat in het gebied al veelvuldig onderzoek wordt gedaan en inwoners niet zitten te wachten op nog meer onderzoek dat niet direct bijdraagt aan de behoeften van de inwoners.

5.4.2 Aanbevelingen voor evaluatieonderzoek in termen van input, output en impact

Toen we in 2013 aan dit evaluatieonderzoek begonnen, dachten we met een betrekkelijk eenvoudig onderzoek van doen te hebben: *“je vraagt gewoon aan de voormalige opdrachtgevers en andere betrokkenen wat ze met dit onderzoek hebben gedaan, noteert dit en dan weten we genoeg”*. In de loop van de tijd hebben we dit onderzoek verbreed met input- en outputgegevens en impact in drie prestatiegebieden. We geven op deze plaats onze aanbevelingen voor toekomstige evaluatieonderzoeken over input, output en impact, waarbij we uiteraard aansluiten bij het beleid van Hanzehogeschool Groningen voor de kwaliteitsmeting van het praktijkgericht onderzoek. Onze belangrijkste aanbeveling is om tijdig de gegevens te verzamelen en adequaat te registreren om te vermijden dat de evaluatie een reconstructie wordt. We werken dat hieronder uit voor de input, output en impact.

Ons eerste advies betreft het adequaat en consequent bijhouden van de gegevens van de gegevens voor de input. Als inputgegevens van meet af aan worden bijgehouden, voorkomt dat het nadien een enorm gezoek wordt. Het gaat over gegevens van de inzet van onderzoekers (aantal fte) en aantallen studenten, de betrokken stakeholders en de investeringen van het (in ons geval) Kenniscentrum NoorderRuimte en die uit de tweede of derde geldstroom. In dit evaluatieonderzoek ging het om zestien dorpsonderzoeken, waarvoor de totale input berekend moest worden. Bij zo’n omvang is de ondersteuning van een financiële medewerker onontbeerlijk, die ook de ratio eigen financiering : derde geldstroom kan berekenen en controleren met de gegevens die de programmamanager heeft opgeslagen. Als een onderzoeker zelf de inputgegevens bijhoudt, zou een Excel bestand zodanig opgezet moeten worden dat deze inzichtelijk en overdraagbaar is aan een collega-onderzoekers of de programmamanager. Ook de outputgegevens, dat wil zeggen de lijst met kennisproducten moet van meet af aan worden bijgehouden. De kennisproducten staan natuurlijk op de outputlijst van het lectoraat Krimp en Leefomgeving. Toch verdient het aanbeveling om een eigen outputbestand op te zetten, omdat het hier ook om afstudeer- en stageverslagen van studenten gaat. Zowel het bestand met input – en outputgegevens moeten geplaatst worden in de Hanze-community van het lectoraat.

Ons tweede advies betreft de evaluatie van de impact van de drie prestatiegebieden *maatschappij en beroepspraktijk*, *het onderzoeksdomein* en *het onderwijs*. Voor het eerste prestatiegebied adviseren wij – conform de wijze waarop wij ons evaluatieonderzoek hebben uitgevoerd – om dit te doen aan de hand van de kernbegrippen *waardering*, *gebruik* en *effecten en veranderingen*. Ook voor dit deel van het evaluatieonderzoek is het noodzakelijk om tijdig en adequaat gegevens te registreren. Immers na een uitgevoerd onderzoek kan al vrij snel duidelijk worden hoe de opdrachtgevers het onderzoek waarderen en of zij de adviezen (willen gaan) gebruiken. Onze aanbeveling is om na twee maanden na voltooiing van een onderzoek deze waardering en (mogelijk) gebruik op te halen bij de opdrachtgevers en / of stakeholders, en in een Excel bestand te registreren. De Hanzehogeschool Groningen geeft aan dat rapportcijfers gebruikt kunnen worden; laat daarom de opdrachtgevers en stakeholders deze zelf geven voor *waardering* en *gebruik*. Aanvullend zal er na verloop van tijd contact met de opdrachtgevers of stakeholders moeten worden opgenomen om te vernemen waar zij de effecten en veranderingen zien ten gevolge van het uitgevoerde onderzoek dan wel door ger gebruik van de adviezen. We adviseren daarbij een termijn van een jaar te hanteren, maar het kan ook eerder of later zijn, afhankelijk van de onderzoeken of opdrachtgevers. Een zekere uniformering van de aanpak bevelen wij van harte aan. De kwalitatieve vraag aan de opdrachtgevers en stakeholders is wat de toegevoegde waarde voor welk opgelost probleem is ontstaan of welke verbeteringen gerealiseerd zijn die zij in verband brengen met het uitgevoerde onderzoek. De vraag kan telefonisch, schriftelijk of in face-to-face interviews gesteld worden. Een open (niet-gestructureerd) interview bevelen we hierbij aan, zodat de geïnterviewde niet geleid wordt in zijn antwoorden. Ter voorbereiding op het interview kunnen de vragen over effecten en veranderingen alvast aan de opdrachtgevers en stakeholders toegezonden worden. De interviews moeten wetenschappelijk verantwoord verwerkt worden en beschrijvend en mogelijk deels cijfermatig worden vastgelegd in een gegevensbestand. Dit bestand moet goed doordacht opgezet worden, omdat dit bestand na een reeks onderzoeken de mogelijkheid moet bieden om nadere analyses te doen. Ook deze gegevensbestanden moeten in de Hanze-community worden geplaatst. De toegang tot de input, output en impactbestanden kan tot enkele personen worden beperkt.

Voor het prestatiegebied ‘*onderzoeksdomein*’ moet de onderzoeker ook bijhouden welke publicaties, bijdragen op wetenschappelijke congressen of in het publieke discours hij of zij levert op basis van het uitgevoerde onderzoek. Voor een deel zal dit dubbelen met de outputlijst van het lectoraat, maar in dit prestatiegebied gaat het ook om het gebruik van de publicaties. Dat kan via de citatie- of H-index en wat de onderzoeker weet over waar elders gebruik wordt gemaakt van de onderzoeken. Dit laatste zou de onderzoeker zeker vast moeten leggen als ‘bewijs’ van impact in het onderzoeksdomein. Ook het gebruik van de output door de onderzoeker zelf of collega’s voor trainingen, workshops, conferenties, moet worden vastgelegd in dit prestatiegebied. Voor het prestatiegebied ‘*onderwijs*’ geldt ook dat de doorwerking van de onderzoeken in colleges, gastcolleges of nieuwe onderwijsinhouden geregistreerd moeten worden om te voorkomen dat het vergeten wordt als deel van de impact. We bevelen aan dat de onderzoeksgroepen in het Kenniscentrum NoorderRuimte het bijhouden van input, output en impact regelmatig op hun agenda zetten en dat de onderzoekers regelmatig daarover kort rapporteren. Al het registreren klinkt als extra werk (wat het ook is) en de uitvoering vereist discipline. Het is motiverend als uiteindelijk zal blijken dat alle registraties een evaluatieonderzoek sneller doen verlopen, omdat alle relevante gegevens al verzameld zijn. Maar ook tussentijdse resultaten kunnen de onderzoeker alvast nuttige informatie leveren over wat de opdrachtgevers en stakeholders met de onderzoeken doen.

Geraadpleegde bronnen

Bensing, J., W. Oortwijn (2006). *De maatschappelijke waarde van wetenschappelijk onderzoek*. Kwaliteit in beeld, p. 7.

Bijl, R., J. Boelhouwer, E. Pommer, N. Sonck (red.) (2013). *De sociale staat van Nederland 2013*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Bolt, G., M.I. Torrance (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. NETHUR Universiteit Utrecht, Utrecht.

Breemhaar, A., F. Thissen, D. van der Wouw (2008), *Leefbare dorpen. De sociale draagkracht van dorpen in Borssele*. Scoop, Zeeland.

Butter, R., S. Verhagen (2014). *De padvinder en het oude vrouwtje. Een pleidooi voor transparante en pluriforme kwaliteit van praktijkgericht onderzoek en aanzet tot integraal prestatie management*. Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht.

Dagblad van het Noorden (2104). *Verwaarloosd bosje wordt speeltuin*. 13 februari 2014.

Dijstelbloem, H., F. Huisman, F. Miedema, W. Mijndhardt (2013). *Waarom de wetenschap niet werkt zoals het moet en wat daaraan te doen is*. Position paper, Science in Transition.

Dorpsbelangen Adorp (2014). *Dorpsvisie 2014 – 2015. Duurzaam op weg in 't Reitdiepdal*. Vereniging Dorpsbelangen Adorp.

Dorpsbelangen Houwerzijl (2011). *Samen mooi wonen in Houwerzijl*. Vereniging Dorpsbelangen Houwerzijl.

Dorpsbelangen Westernieland (2012). *Dorpsvisie 2012 2022*. Vereniging Dorpsbelangen Westernieland. September 2012.

Duyvendak, J.W., M. Hurenkamp (red.) (2004). *Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*. Van Gennep, Amsterdam.

Engbersen, R., M. Uytterlinde, S. van Arum, A. van der Kooij (2006). *Dorpsbewoners maken het dorp : toolkit bewonersparticipatie platteland*. NIZW, Utrecht.

Foster-Fishman, P. G., L. Shelby Berkowitz, D. W. Lounsbury, S. Jacobson, N. A. Allen (2001). *Building Collaborative Capacity in Community Coalitions: a Review and Integrative Framework*. American Journal of Community Psychology, Vol. 29, no 2, pp. 241 – 261.

Gastel, van W. (2011). *Maatschappelijke waarde van praktijkgericht onderzoek in de gezondheidszorg*. Publicatie Project Proeftuin Praktijkgericht Onderzoek, ZonMw.

Hanzehogeschool Groningen (2012). *Jaarverslag Hanzehogeschool Groningen*. Bijdrage over onderzoek Kenniscentrum NoorderRuimte over dorpsonderzoeken en sociaalfysiske gebiedsontwikkeling, interview met J. Rozema, p. 16 en 17.

- HIVOS, ISS en WRR (2013). *Doen. Nieuwe vormen van democratie*. HIVO, ISS en WRR, Den Haag.
- Hoek, K. van den (2013). *Wat maakt thuisgevoel in een krimpend dorp. Lectoraat Krimp ontwikkelt praktijkkennis voor krimpgebieden*. STREEK, Netwerk Platteland, p. 3.
- Hoek, van den K., J. Schonewille, M. Merkus (2012). *Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden voor versterking van actief burgerschap*. Movisie, Utrecht.
- Hurenkamp, M., E. Tonkens, J.W. Duyvendak (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Universiteit van Amsterdam, NICIS Kenniscentrum Grote Steden, Den Haag.
- Huygen, A., E. van Marissing, H. Boutellier (2012). *Conditie voor zelforganisatie*. Verweij-Jonker Instituut, Utrecht.
- Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (2015). *Bewoners aan zet. 24 kleurrijke initiatieven in Noord-Nederland*. Uitgave van Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland.
- Leidelmeijer, K., G. Marlet, J. van Iersel, C. van Woerkens, H. van der Reijden (2008). *De Leefbaarometer. Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken*. Rapportage instrumentontwikkeling. RIGO, Amsterdam.
- Leeuw, F.L. *Over de praktische betekenis van sociaal kapitaal*. In: Vrooman, J.C. (red.) (2001). *Netwerken en sociaal kapitaal*. SISWO, NSV-reeks, Amsterdam.
- Meer, E. van der (2013). *Hoe je de schwing in het dorp houdt*. Dagblad van het Noorden, 9 november 2013.
- Miedema, J. (2013). *Het meetbaar maken van Valorisatie. Achtergronden*. Hanzehogeschool Groningen.
- Miedema, J. (2014). *Notitie Indicatoren voor Praktijkgericht Onderzoek en Kennisvalorisatie*. Hanzehogeschool Groningen.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2014). *Wetenschapsvisie 2025. Keuzes voor de toekomst*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.
- Naaijer, J. (2013). *De twee gezichten van de krimp*. Dagblad van het Noorden, 2 november 2013.
- Nederland Ondernemend Innovatieland (2009). *Van voornemens naar voorsprong: Kennis moet circuleren*. Interdepartementale Programmadirectie Kennis en Innovatie, Den Haag.
- Sampson, R.J., S.W. Raudenbush, F. Earls (1997). *Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy*. Science, New Series, Vol. 277, nr. 5328, p. 918 - 924.
- Schmeets, H. (red.) (2010). *Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, Heerlen.
- Thissen, F., Loopmans, M. (2013). *Dorpen in verandering*. Rooilijn, jaargang 46, nr. 2, p. 80 – 89.

Veeckman, J. , D. Smits, E. Stuyven, G. Lesaffer, P. Verhoest, B. van Koeckhoven (2012). *Praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek aan Vlaamse hogescholen*. Thema Hoger Onderwijs, 5, p. 18 – 23.

Vermeij L. , A. Steenbekkers (2013). *Dorpenmonitor*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Vermeij, L, A. Steenbekkers (2015). *Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (2005). *Vertrouwen in de buurt*. University Press, Den Haag / Amsterdam.

Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (2012). *Vertrouwen in burgers*. University Press, Den Haag / Amsterdam.

Geraadpleegde websites:

CBS, webmagazine, maandag 20 januari 2014. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-3937-wm.htm>. Geraadpleegd op 4 december 2015.

Intranet Hanzehogeschool, geraadpleegd op 16 februari 2016.

www.adorp.com. Geraadpleegd op 20 januari 2014 en 23 januari 2015.

www.dorpsbelangen-houwerzijl.nl/pages/onderzoek.php . Geraadpleegd op 20 januari 2014 en 23 januari 2015.

www.dorpsbelangen-houwerzijl.nl (knop: Visie). Geraadpleegd op 27 januari 2015.

www.nieuwbalinge.eu/plaatselijk_belang/veuruutkieken/moi05.htm. Geraadpleegd op 20 januari 2014 en 23 januari 2015.

www.tjuchem.net/Nieuws/Nieuws.html (op 23 januari 2015 was deze link niet meer beschikbaar).

www.programmalandelijkgebied.nl/plgiwinknl/provincie-groningen-landelijk-gebied/nieuws/opsporing-verzocht-sterke-verhalen-westerbroek en www.programmalandelijkgebied.nl/plgiwinknl/provincie-groningen-landelijk-gebied/nieuws/dorpsonderzoek-westerbroek-loopt-op-rolletjes. Geraadpleegd op 20 januari 2015.

www.rathenau.nl/publicaties/publicatie/handreiking-evaluatie-van-maatschappelijke-relevantie-van-wetenschappelijk-onderzoek.html. Geraadpleegd op 12 december 2013.

www.ruimtevolk.nl/2013/11/04/benut-sociaal-kapitaal-genees-van-de-indeleritis. Geraadpleegd op 10 november 2015.

www.rtvnoord.nl/artikel/artikel.asp?p=142138. Geraadpleegd op 27 januari 2015.

www.scienceintransition.nl/over-science-in-transition/position-paper Geraadpleegd op 15 maart 2016.

www.vitaalcentraalgroningen.nl/vitaalcentraalgroningennl/hoofdmenu/nieuws/dorpsonderzoek-westerbroek-afgerond-2. Geraadpleegd op 20 januari 2015.

www.winsum.nl/wonen_en_leven/dorp_en_buurt/dorps-_of_wijkplannen_maken (2013). *Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap*. Geraadpleegd op 27 januari 2015.

Bijlage 1. Kennisproducten uit zestien dorpsonderzoeken

Onderzoeksrapporten, adviesrapporten, verhalenbundels en AV-producties “Sterke verhalen van”

Berg, van den S. (2012). Meesterslaan 2.0. Een advies ter verbetering van de Meesterslaan. Hanzehogeschool Groningen.

Bijker, E.J. (2012). Boerakker en Lucaswolde in 2012. Hoe waarderen inwoners van Boerakker en Lucaswolde hun leefomgeving? Hanzehogeschool Groningen.

Bijker, E.J. (2013). Boerakker & Lucaswolde. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. Instituut voor Communicatie en Media, Hanzehogeschool Groningen.

Blitterswijk, L. Schouwerzijl. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. Instituut voor Communicatie en Media, Hanzehogeschool Groningen. M.m.v. Amber Peereboom en Joost Eskes.

Brouwer, W., Oor, Y., Steenhuis, S., Warkor, S. (2014). Stedum. Zo dag en deur. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. AV-productie in samenwerking met Stichting Historie Stedum en Productiehuis Mediastiek. Hanzehogeschool Groningen.

Deen, T., Faber, A. Hamming, W., Vries, de S. (2013). Een dag in Losdorp. Een korte film over het dagelijkse leven in Losdorp. Sterke Verhalen van Groningen Dorpen. AV-productie. Instituut voor Communicatie en Communicatiesystemen, Hanzehogeschool Groningen.

Dijk, van T., Koeslag, E., Nijboer, T., Naaijer, J., Vries, de M. (2013). Buitengewoon 't Zandt. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. AV-productie in samenwerking met Kenniscentrum NoorderRuimte en Dorpsbelangen 't Zandt. Hanzehogeschool Groningen.

Enting, A., Kerckamp, K, Wier, van der A. (2012). Losdorp in 2012. Hoe waarderen inwoners van Losdorp hun leefomgeving? Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen

Mook, A.E. (2012). 2012 in Leermens. Hoe waarderen inwoners van Leermens hun leefomgeving. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Mook, A.E. (2012). Leermens! Stedenbouwkundige analyse van Leermens. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Mook, A.E. (2012). Leermens. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. Instituut voor Facility Management, Hanzehogeschool Groningen

Rozema, J. (2010). Het leeft in Westernieland. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2010). Het kan in Westernieland. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2011). Houwerzijl in 2011. Hoe waarderen inwoners van Houwerzijl hun leefomgeving? Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2011). Samen mooi wonen in Houwerzijl. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2011). Niehove 2011. Hoe waarderen inwoners van Niehove hun leefomgeving? Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2011). Rustig blijven wonen in Niehove. Advies voor Niehove 3.0. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2012). Nieuw-Balinge in 2011. Hoe waarderen inwoners van Nieuw-Balinge hun leefomgeving? Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2012). Veur en deur ons saomen. Advies voor Nieuw-Balinge. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2012). *Westerbroek 2012. Hoe waarderen inwoners van Westerbroek hun leefomgeving?* Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2012). *Westerbroek 2012 – 2022. Adviezen voor een nieuwe dorpsvisie.* Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, Jannie (2012). *Village research in Northern-Netherlands*. Presentatie op de Annual Conference van de Royal Society of Geography. Edinburgh, 3 – 5 juli 2012.

Rozema, J. (2013) *Adorp 2013. Hoe waarderen inwoners van Adorp hun leefomgeving?* Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. en M.S. Bovenhoff (2013) *Adorp maakt het Beter. Adviezen voor een dorpsvisie.* Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2013) *Kantens 2013. Hoe waarderen inwoners van Kantens hun leefomgeving?* Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, J. (2013) *Schouwerzijl 2012. Hoe waarderen inwoners van Schouwerzijl hun leefomgeving?* Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Rozema, Jannie (2013). *Organizational capacity in communities of interest organizations*. Paper at International Conference Populations Geography. Groningen, 26 – 28 juni 2013.

Rozema, J. (2014). *Leefbaarheid in kleine dorpen*. Lezing voor donateurs van de kerk in Oostende (gemeente Eemsmond), mei 2014.

Rozema, J. (2014). *Impact van dorpsonderzoeken*. Presentatie en workshop tijdens een Krimpcafé van het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland. Juni 2014.

Schendel, S. van (2013). Kantens. Sterke verhalen van Groninger dorpen. Instituut voor Communicatie en Media, Hanzehogeschool Groningen.

Soer, W. (2013). Hongerige Wolf in 2013. Hoe waarderen inwoners van Hongerige Wolf hun leefomgeving? Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Soer, W. (2013). Hongerige Wolf. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.

Tjeerdsma, A. (2012). 2011 Tjuchem. Hoe waarderen inwoners van Tjuchem hun leefomgeving. Kenniscentrum NoorderRuimte. Hanzehogeschool Groningen.

Tjeerdsma, A. (2012). Tjuchem redt zich wel. Advies voor Tjuchem. Kenniscentrum NoorderRuimte. Hanzehogeschool Groningen.

Tjeerdsma, A. (2012). Vierhuizen 2012. Hoe waarderen inwoners van Vierhuizen hun leefomgeving. Kenniscentrum NoorderRuimte. Hanzehogeschool Groningen.

Tjeerdsma, A. (2012). Samenleven in Vierhuizen. Advies voor Vierhuizen. Kenniscentrum NoorderRuimte. Hanzehogeschool Groningen.

Wiersema, L. (2012). Lellens 2012. Hoe waarderen inwoners van Lellens hun leefomgeving? Instituut voor Facility Management, Hanzehogeschool Groningen.

Wiersema, L. (2012). Lellens. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. Instituut voor Facility Management, Hanzehogeschool Groningen.

Wolthuis, J. (2012). Westeremden in 2012. Hoe waarderen inwoners van Westeremden hun leefomgeving? Instituut voor Facility Management, Hanzehogeschool Groningen.

Wolthuis, J. (2012). Westeremden. Sterke verhalen van Groninger Dorpen. Instituut voor Facility Management, Hanzehogeschool Groningen

Zeilstra, J. (2013). Een nieuw jasje voor het 'Aalmanshuus'. Samenvatting van het advies voor de dorpsaccommodatie in Westerbroek. Hanzehogeschool Groningen.

Over de onderzoeker

Jannie Rozema (1955): onderzoeker bij het Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen). In het lectoraat Krimp en Leefomgeving doe ik met studenten onder leiding van lector dr. Elles Bulder onderzoek naar hoe gemeenschappen in tijden van verandering (sociaal) vitaal blijven. Dat is onderzoek naar de lokale inzet voor lokale doelen met als doel om het organiserend vermogen in de straat, buurt, wijk of dorp te versterken. Bewonersgroepen, gemeenten, corporaties en instellingen met maatschappelijke doelen kunnen hierbij opdrachtgever en/of co-onderzoeker zijn.

Colofon

Uitgave

Hanzehogeschool Groningen
Kenniscentrum NoorderRuimte
Zernikeplein 11
9747AS Groningen
www.noorderruimte.nl

Foto titelblad

Dorpsgezicht van Niehove, 7 maart 2011: Jannie Rozema

© CC BY-NC-SA 4.0. Hanzehogeschool Groningen, Kenniscentrum NoorderRuimte.

Alles uit dit rapport mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur, onder de voorwaarde dat u de bron correct aangeeft: Rozema, J. (2016). *Evaluatie dorpsonderzoeken NoorderRuimte op input, output en impact*. Hanzehogeschool Groningen, Kenniscentrum NoorderRuimte. Andere voorwaarden zijn dat u dit rapport niet voor commerciële doeleinden gebruikt en dat u uw werk op basis van dit rapport onder dezelfde licentie (CC BY-NC-SA 4.0) verspreidt.